

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра „Економіка, менеджмент та комерційна діяльність”

Допущена до захисту:
Зав. кафедри економіки,
менеджменту та комерційної
діяльності
к.е.н., доц.

_____ Тетяна РЯБОВОЛИК

„03” січня 202 4 р.

(протокол засідання кафедри ЕМ та КД

№1 0 від „03” січня 202 4 р.)

Кваліфікаційна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему: «Удосконалення управління економічною безпекою аграрного підприємства»

Виконав: здобувач вищої освіти II курсу
магістратури, групи УФЕБ-22М
спеціальності 073 «Менеджмент»
ОПП «Управління фінансово-економічною
безпекою»

_____ Олександр КАДИГРОБ

Керівник: к.е.н., доц.

_____ Ольга В'ЮНИК

Рецензент: _____

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. МЕНЕДЖМЕНТ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА АГРАРНОГО СПРЯМУВАННЯ	7
1.1. Фундаментальні засади щодо економічної безпеки підприємства, як наукової дефініції: сутність, мета, завдання	7
1.2. Функціональні складові економічної безпеки аграрного підприємства	14
1.3. Механізм забезпечення системи економічної безпеки аграрного підприємства	21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СФГ «ВОЛОДАР»	29
2.1. Загальна характеристика СФГ «Володар»	29
2.2. Аналіз результатів виробничої діяльності СФГ «Володар»	35
2.3. Аналіз стану забезпечення економічної безпеки СФГ «Володар»	39
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СФГ «ВОЛОДАР»	61
3.1. Впровадження паспортизації загроз як інструменту проведення моніторингу стану економічної безпеки СФГ «Володар»	61
3.2. Підвищення ефективності економічної безпеки СФГ «Володар» на основі запровадження системи «цифрового землеробства»	71
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Високий ступінь ризикованості та невизначеності, обумовлений сьогоднішнім станом економіки, зумовлює необхідність посилення спектру заходів стосовно підтримання економічної безпеки сільськогосподарських організацій. Забезпечення основних постулатів економічної безпеки, проведення постійного спостереження за станом ключових факторів, що чинять на неї вплив, визначення потенційних та реальних джерел загроз, формування системи захисту, що дозволить мінімізувати та нейтралізувати їх, забезпечити стабільність та надійність суб'єктів сільськогосподарського бізнесу, сформує передумови для їх стійкого розвитку в майбутній перспективі. Відповідно обґрунтування теоретичних надбань сучасної науки та апробація практичного досвіду стосовно нарощення рівня економічної безпеки організацій з врахуванням специфіки функціонування аграрних підприємств набуває особливої актуальності в сучасний період.

Це підтверджується проведеними глибинними теоретичними дослідженнями, що відображено у напрацюваннях таких вчених, як: Антошкіна В., Дуюнова Т., Заверуха Д., Копитко М., Коптєва Г., Лойко В., Мельник С., Обиденко Г., Пищенко О., Сиротюк Г., Утенкова К., Фісуненко Г. та ін.

Проте, маємо зауважити, що особливістю функціонування аграрної сфери завжди була залежність від низки чинників, що зумовлюють необхідність механізму подвійної адаптації для сільськогосподарських підприємств до умов зовнішнього середовища, зокрема через визначальний вплив не лише економічних, геополітичних, технічних факторів, а й високу ризикованість, пов'язану із сезонністю діяльності, порівняно низьким рівнем технологічного забезпечення, здатністю продукції до псування, а також вироджуваністю земель та нестабільністю через природно-кліматичні умови, до яких в останні роки додалися ще й фактори, пов'язані із військовими

діями. Такі обставини обумовлюють необхідність розгляду означеної теми в даній кваліфікаційній роботі.

Метою написання даної роботи на здобуття магістерського рівня освіти є систематизація та узагальнення теоретичних та практичних напрацювань з галузі забезпечення економічної безпеки, конкретизація їх особливостей для сільськогосподарських підприємств, а також розробка пропозицій стосовно удосконалення організації системи економічної безпеки на аграрному підприємстві.

Виходячи з поставленої мети, уточнимо список завдань, що необхідно виконати під час написання кваліфікаційної роботи:

- збір, аналіз та систематизація теоретичного матеріалу стосовно основ формування системи економічної безпеки на підприємстві;
- виявлення особливостей функціонування системи забезпечення економічної безпеки на підприємствах власне аграрного сектору;
- дослідження принципів впровадження механізму економічної безпеки агроорганізацій;
- проведення аналізу господарської діяльності досліджуваного підприємства із акцентуванням уваги на показниках забезпечення економічної безпеки;
- виявлення основних проблем у функціонуванні сільськогосподарського підприємства під час забезпечення економічної безпеки його діяльності;
- формулювання пропозицій для вирішення визначеного кола проблем за рахунок використання новітніх надбань у науці та практиці.

Об'єктом вивчення даної роботи є селянське фермерське господарство «Володар», що територіально розташоване в с. Водяному в Кіровоградській області, основною метою діяльності якого вирощування та продаж сільськогосподарської продукції, зокрема пшениці, сої, кукурудзи, соняшнику.

Предметом вивчення в роботі визначено теоретичні та практичні аспекти забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств на основі формування комплексної системи її забезпечення в аграрному секторі.

Теоретичним та методологічним базисом написання кваліфікаційної роботи виступали навчальна, наукова, періодична література, електронні джерела інформації, установчі та фінансові документи СФГ «Володар».

В кваліфікаційній роботі було застосовано бібліосемантичний, структурно-логічний, статистичний методи. Дослідження здійснювалося і за використання моделювання, системного методу, а застосовувалось відповідне програмне забезпечення та комп'ютерні технології.

Науковою новизною кваліфікаційного дослідження виступає адаптація механізму впровадження методики застосування паспортизації економічних загроз в діяльність аграрного підприємства на основі проведення моніторингу загроз, що дозволить здійснювати вчасне коригування стратегії діяльності досліджуваного підприємства.

Практичне значення досліджень, що проводились під час написання кваліфікаційної роботи полягає в розробці програми застосування цифрових технологій в діяльність СФГ «Володар», що дасть змогу оптимізувати сільськогосподарські процеси, зменшити ресурсоемність аграрного виробництва та вирішити проблему із забезпеченням персоналом.

Напрацювання, що отриманні під час написання кваліфікаційної роботи, було оприлюднено та опубліковано у збірнику тез VI Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України», 7-8 грудня 2023 року, а також прийнято до впровадження в діяльність щодо забезпечення економічної безпеки СФГ «Володар».

Кваліфікаційна робота містить з вступ, три розділи (теоретичний, аналітичний та дослідницький) та висновки, список літератури, додатки.

РОЗДІЛ 1

МЕНЕДЖМЕНТ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА АГРАРНОГО СПРЯМУВАННЯ

1.1. Фундаментальні засади щодо економічної безпеки підприємства, як наукової дефініції: сутність, мета, завдання

Наріжним каменем дослідження проблеми, пов'язаної із формуванням ефективно діючого механізму забезпечення економічної безпеки підприємства аграрного сектору є: усвідомлення сутності таких наукових дефініцій як «економічна безпека», «економічна безпека підприємства», «економічна безпека аграрного підприємства», «механізм забезпечення економічної безпеки аграрного підприємства» та інші. Доцільність такого підходу обумовлена необхідністю чіткого уявлення про сутність, структуру, цілі, функції, економічної безпеки в розвитку бізнес-діяльності підприємства аграрного сектору України в умовах сьогодення.

Ознайомлення з широким колом наукових надбань з питання щодо сутності базової категорії «економічна безпека», робимо висновок про глибину та ширину розробки поняття, ступінь єдності та розбіжності наукових поглядів, деяких обмежень, спрощень та упущень. Відсутність єдиного розуміння означеного терміну дає можливість підкреслити, що економічна безпека, як явище в економіці є складним, потребує подальшого вивчення, удосконалення методів аналізу, врахування таких явищ як конкуренція, ризик, ризикостійкість та інші. В цілому, тлумачення категорії економічна безпека залежить від рівня функціонування суб'єкта господарювання (держава, регіон, галузь, сектор економіки, підприємство, особистість). Саму сутність економічної безпеки визначають такі чинники як загальний стан економіки країни, її стійкість щодо глобальних ризиків, стабільність, сталий розвиток, самостійність та незалежність щодо вибору напрямів розвитку, стійкість щодо загрози внутрішнього та зовнішнього

характеру, модель державного управління в цілому та економіки, зокрема, місце у світовій економіці та інші [14].

Виходячи із зазначеного, на наш погляд економічна безпека взагалі є не що інше, як якісна характеристика економічної системи, яка підтверджує можливість реалізації інтересів різного рівня суб'єктів господарювання, а також - це комплекс заходів щодо їх розвитку. Економічна безпека є складним явищем і вимагає системного підходу до її оцінювання.

Відштовхуючись від теоретико-методологічних підходів до визначення дефініції «економічна безпека», наявних в доступі для вивчення, переходимо до з'ясування наукового змісту категорії «економічна безпека підприємства». Як з'ясувалося, поняття економічна безпека підприємства еволюційно змінювалась за змістом та функціями під впливом змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства [3, 20, 22].

Нами виявлено поширений підхід під назвою ресурсно-функціональний, згідно якого економічна безпека підприємства розглядається широко, як ефективна діяльність суб'єкта господарювання підприємства. Саме ця діяльність забезпечує динаміку змін підприємства, його поступальний, стійкий, стабільний розвиток за рахунок раціонального застосування наявних ресурсів (виробничих, фінансових, трудових) в умовах реальних загроз та викликів. За матеріалами досліджень, основними напрямками розкриття змісту поняття «економічна безпека підприємства» є: характеристика використання ресурсного потенціалу підприємства, стану розвитку його виробничої системи, задіяння конкурентних переваг у стратегічних зусиллях підприємства, оцінка економічного стану розвитку, ступінь виявлення та нейтралізація загроз, гармонізація інтересів підприємства та його оточуючих контрагентів, напрями прогресивного розвитку та комплексний підхід до дослідження. Ключове значення має комплексний підхід до з'ясування змісту дефініції «економічна безпека підприємства», так як уможливорює врахування її сучасних проявів. Підсумовуючи, зазначимо, що загальна мета організації економічної безпеки

спрямовується на забезпечення захищеності діючих систем підприємства в процесі бізнес-діяльності, ефективне використання наявних ресурсів, усунення потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього змісту. Кінцевою метою менеджменту економічної безпеки стає найефективніше господарювання та створення передумов для нарощування виробничого та трудового потенціалу підприємства [9, 20, 22, 43].

Слід відзначити, що кожне підприємство, як самостійний господарюючий суб'єкт має загальний об'єкт безпеки, а також специфічний, враховуючи специфіку сфери діяльності.

Організація економічної безпеки на підприємстві покладається на суб'єктів, тобто окремих осіб, спеціальних підрозділів, окремих служб. Їх можна класифікувати наступним шляхом: залежно від приналежності (власні та залучені: державні або комерційні служби безпеки; залежно від участі в механізмі безпеки (спеціальні або напівспеціальні суб'єкти: відділ кадрів, медична частина, фінансовий відділ); залежно від форми власності (державні чи недержавні); залежно від правового статусу (легітимні чи нелегітимні) [3].

Слід зазначити, що організація економічної безпеки на підприємстві має будуватися на засадах чинного законодавства в Україні, тобто відповідно до Конституції, кримінального та кримінально-процесуального кодексів України, нормативних актів, Господарського та Цивільно-господарського, Процесуального та Цивільно-процесуального кодексів України, окремих діючих законів України). Перелік нормативної бази змінюється в залежності від потреб розвитку бізнесу, суспільства, міжнародного середовища, явищ глобального змісту [40].

Організація економічної безпеки на підприємстві будується відповідно до стратегічних цілей організації, які в свою чергу обумовлюються мікро та макросередовищем господарювання на певний період. Відповідно, до цього основними функціями організованої економічної безпеки будуть: створення умов, що сприяють фінансовій стійкості та незалежності, постійному технологічному розвитку; укріплення конкурентоспроможності підприємства

та продукції. В цілому, реалізація відведених базових функцій організованої економічної безпеки забезпечить високу ефективність управління, оптимальну та ефективну організаційну структуру управління організацією. До того ж ефективна організація безпеки сприяє мінімізації ризиків в сфері управління персоналу, збереження комерційних таємниць з захисту інформаційного поля корпоративних інтересів [14].

Загальну схему дій щодо організації економічної безпеки відображено на рис. 1.1.



Рис. 1. 1. Схема процесу організації економічної безпеки на підприємстві

Джерело: [22]

Зазначимо, досягнення необхідного рівня економічної безпеки можливе лише у випадку здійснення у повному обсязі в зазначених на схемі дій складових. Відповідно до схеми економічної безпеки підприємства,

складовими її будуть: фінансова, техніко-технологічна, інформаційна, кадрова, інтелектуальна, правова, силова і екологічна.

Для розуміння призначення організації економічної безпеки на підприємстві, важливо звернути достатньо уваги на сам механізм створення економічної безпеки, на так звані засоби запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам. А загрози слід розрізняти за джерелами походження, тобто на внутрішні і зовнішні. До внутрішніх загроз системи економічної безпеки підприємства зазвичай відносять: порушення режиму збереження інформації, порядку використання засобів виробництва, техніки, технології, сировини, правил режиму, безпеки діловодства, протиправні дії, рішення задіяного персоналу, недостатньо високий рівень кадрового забезпечення, управління ризиками та інше [14].

Щодо зовнішніх загроз в сфері економічної безпеки слід виокремити: цілеспрямовану роботу спеціальних служб конкурентів з метою оволодіння ринками збуту або майном, подавлення лідируючих позицій на ринку, тобто з метою здійснення антиконкурентних дій [23].

Таким чином, застосування комплексного підходу до вивчення економічної безпеки підприємства дозволяє найбільш повно з'ясувати сутність означеного поняття в усіх його реальних проявах. Якщо звузити коло дослідження до галузевих особливостей, то виявимо наявність такого економічного явища, як економічна безпека аграрного підприємства.

Слід зазначити, що аграрні підприємства мають свої особливості. Найбільш помітні за силою прояву - це сезонність виробництва, обмеженість земельних ресурсів, високий рівень залежності від природних та кліматичних умов виробництва, нерозвиненість інфраструктури ринку ресурсів (насіннєвий фонд, добрива, гербіциди), ринку техніки, підвищений ризик в сфері отримання фінансово-кредитних ресурсів з метою забезпечення паливом власних виробничих потреб та інше [33].

Виявлена специфіка умов діяльності підприємства аграрної галузі зумовлює, відповідно, специфіку їх господарської діяльності, а це в свою

чергу потребує уточнення трактування поняття «економічна безпека підприємства» як суб'єкта діяльності аграрного сектору економіки. В цілому, враховуючи попередні напрацювання, мова йде про стан економічного суб'єкта господарювання аграрного підприємства, який має чіткі ознаки стійкості до широкого діапазону загроз, сезонних та ринкових коливань, здатності задоволення власних економічних інтересів, спроможності розвитку, згідно вибудованих стратегічних програм в швидкозмінюваних виробничих, збутових, інвестиційних, інноваційних, кадрових умовах.

Враховуючи сферу діяльності підприємства аграрного типу (аграрна сфера, аграрний сектор економіки, сільське господарство країни та їх співвідношення), вкажемо на чинники впливу внутрішнього середовища на зміст досліджуваного поняття, а саме економічну безпеку держави, продовольчу безпеку в державі, розвиток сільських територій, економічну безпеку підприємства аграрного сектору. Очевидним є висновок про те, що економічна безпека окремого підприємства, яке функціонує в галузі сільського господарства не може існувати сама по собі, вона знаходиться в тісному зв'язку із економічною безпекою аграрного сектору та економічною безпекою держави [4]. Системи економічної безпеки відображена на рис. 1.2.

Підсумовуючи наведене, констатуємо, що аграрні підприємства, як суб'єкти самостійної господарської діяльності, незалежно від форми власності, організаційно-правової форми, розміру, спеціалізації, повинні формувати власну систему економічної безпеки, враховуючи існуючі типові схеми, процедури та дії, що забезпечить їм вчасно виявляти загрози, розробляти превентивні заходи, спрямовані на їх нейтралізацію, що в кінцевому випадку створить умови для стабільного розвитку в конкурентному середовищі на певний часовий період, життєвий цикл товару або життєвий цикл самого підприємства.

Комплексний підхід до вивчення змісту дефініції економічна безпека аграрного підприємства дозволяє виділити складові її формування та моніторингу. Структуру економічної безпеки аграрного підприємства

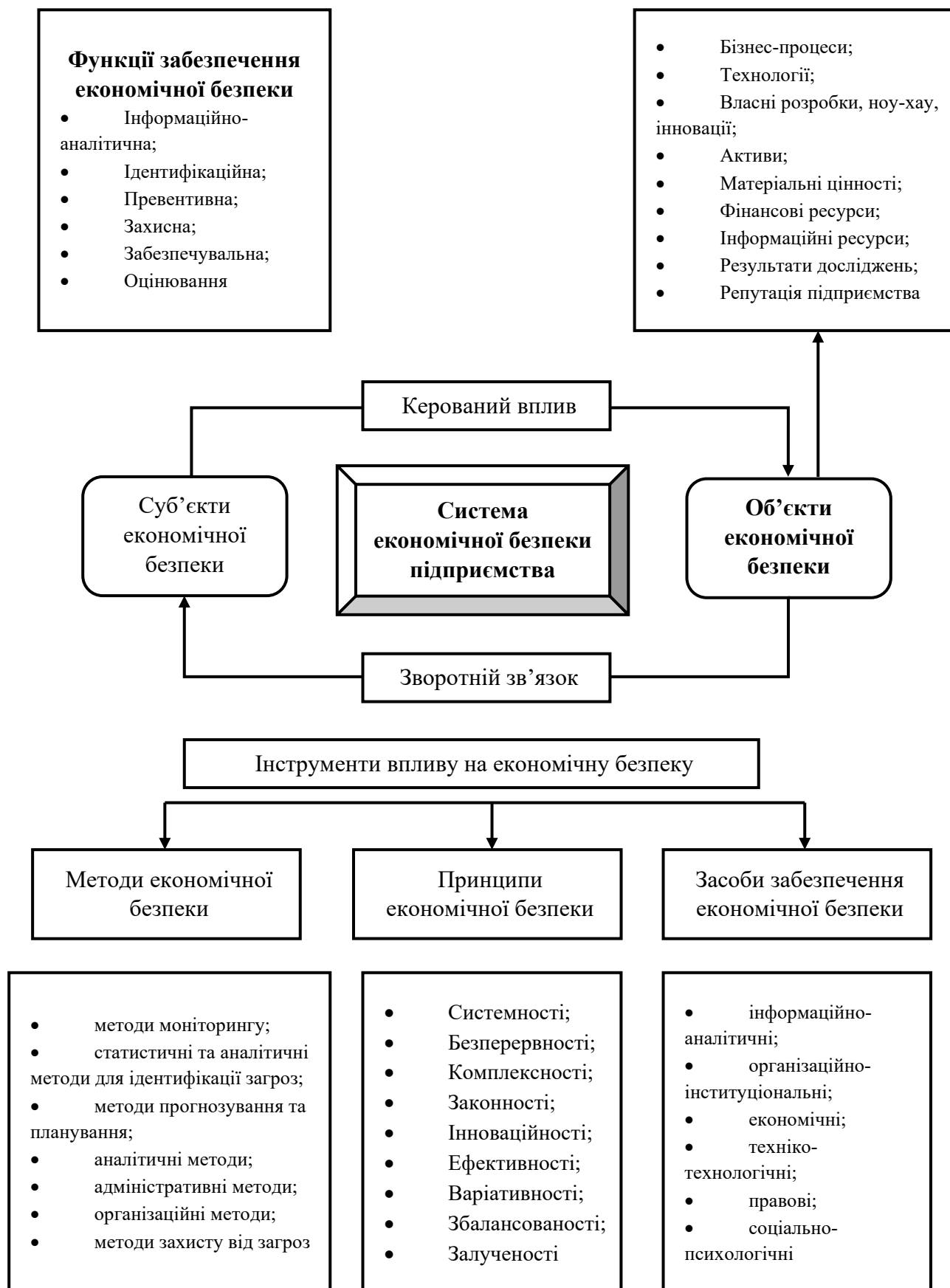


Рис. 1.2. Система економічної безпеки підприємства

Джерело: [41]

будуємо за загальним алгоритмом, а саме виділяємо фінансову, техніко-технологічну, виробничо-екологічну, енергетичну, інформаційну, правову, кадрову та ринкову [43].

1.2. Функціональні складові економічної безпеки аграрного підприємства

Як вже було нами констатовано, в цілому, незалежно від суб'єкта господарювання, основними функціональними цілями економічної безпеки є: досягнення фінансової стійкості, конкурентоспроможності на ринку, результативного менеджменту, оптимальної організаційної структури, забезпечення розвитку кваліфікації персоналу, мінімізація руйнації природного середовища, захист інформаційної системи, правова стабільність та інше. Відповідно, складовими системи економічної безпеки будуть: фінансова, техніко-технологічна, кадрова, інформаційна, екологічна, правова, силова. Це ключові традиційні складові [43].

Що стосується ключової, провідної та найбільш вразливої в ринкових умовах господарювання фінансової складової економічної безпеки агропідприємства, то її зміст визначається внутрішнім та зовнішнім середовищем функціонування, а також форс-мажорними обставинами різного походження. Стан фінансової складової визначають в результаті аналізу фінансових звітностей, а також за показниками: платоспроможність, фінансова незалежність, прибутковість, структура капіталу. На додаток, вивченню підлягають показники конкурентоспроможності (ринкова частка, залучення інвестицій, вкладення в інновації), аналізується робота на ринку цінних паперів [40].

Додамо, що фінансову стійкість характеризують і наступними показниками. Мова йде про наявність надлишку чи нестачі власних необоротних коштів, надлишку чи нестачі власних оборотних коштів, надлишку чи нестачі основних джерел для формування запасів. Діагностика

зазначених показників дозволяє сформувати уяву про реальну фінансову стійкість агропідприємства, абсолютно задовільну, незадовільну чи критичну фінансову небезпеку [17].

Слід зауважити, що рівень фінансової безпеки на агропідприємстві свідчить про те, як менеджмент у фінансовій сфері уникає реальних загроз, ліквідує або нейтралізує несприятливі наслідки впливу деяких факторів зовнішнього або внутрішнього середовища. Відсутність належного рівня фінансової складової системи економічної безпеки агропідприємства унеможливорює покращення економічної ситуації за рахунок отримання довгострокових позичок, залучення інвестицій [11].

Таким чином, фінансова складова економічної безпеки аграрного підприємства за змістом є не що інше, як стан фінансової сфери діяльності, завдяки якому забезпечується об'єктивно необхідні умови фінансового штибу задля стабільного розвитку підприємства, захисту його економічних інтересів від реально діючих та майбутніх загроз, збереження самостійності та цілісності.

Зауважимо, що стан системи економічної безпеки агропідприємства суттєво залежить від залучених до цієї діяльності кадрів, їхнього професіоналізму, інтелекту, креативності, можливості використання переваг цифрових технологій, штучного інтелекту та іншого. Якщо коротко, то кадрова складова за змістом та функціями пов'язана з формуванням розвитком та використанням кадрового потенціалу агропідприємства [8].

Серед загроз щодо рівня кадрової безпеки вагомими є: недостатня кваліфікація, брак коштів на оплату праці та підвищення кваліфікації, відсутність матеріальних та моральних стимулів до фахового вдосконалення і використання новітніх технологій при виконанні посадових обов'язків, обмеження творчості та креативності на цій ділянці роботи. Інтелектуальна складова в кадровій на сьогодні набуває особливого значення, а в поєднанні з матеріальними вигодами набуває ключового. Серед загроз розвитку кадрової складової в системі економічної безпеки агропідприємства є небажання або

невміння приносити максимальну користь своєму підприємству. Кадрова безпека має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний. На великих агрофірмах за допомогою методів математичної статистики обраховуються показники рівня кадрової складової, аналізуються та відповідно до отриманих значень, розроблюють необхідні заходи. В літературі знаходимо, що такими показниками є ті, що відображають динаміку чисельного складу підприємства, рівень кваліфікації залученого персоналу, ефективність використання кадрового потенціалу, якість мотиваційних інструментів, об'єднаних в цілісну систему [24].

Підсумовуючи зазначимо, що для результативного функціонування всієї системи економічної безпеки на аграрному підприємстві, враховуючи значення кадрової та інтелектуальної складової, вкрай необхідно поліпшувати умови праці персоналу, виділяти достатньо коштів, щоб фінансувати матеріальні та моральні види заохочення, будувати стратегічні плани щодо підвищення кваліфікації персоналу. Від ефективного розвитку кадрової компоненти залежить ефективність функціонування інших складових систем економічної безпеки агропідприємств, оскільки вони взаємопов'язані між собою.

До не менш важливих компонентів системи економічної безпеки агропідприємства відноситься техніко-технологічна складова, яка прив'язана до раціонального використання наявних виробничих потужностей їх модернізації інноваційного оновлення. Про недостатній рівень (а їх чотири) розвитку техніко-технологічної складової економічної безпеки свідчать порушення технологічної дисципліни Використання застарілої техніки та технологій, обмеження фінансових ресурсів на оновлення машинно-тракторного парку, використання замість нової вживаної техніки. Зазначене, є не що інше, як загрози техніко-технологічній безпеці агропідприємства [4].

Окремо, слід приділити увагу енергетичній безпеці в контексті безперервного постачання енергоресурсів на агропідприємстві, а також їх доступності диференційованості та екологічності. В цілому, енергетична

безпека є ступенем захищеності в сфері енергетики самого підприємства, а показниками, які відображають цю ступінь є використання альтернативних джерел енергії (біоенергетики, сонячної та вітрової енергії, теплової енергії доквілля, гідроресурсу на малих річках та інші) [24]. Підкреслимо, на сьогодні актуальність даної складової, враховуючи військову агресію на Україну та спробу знищити енергетичні станції окупантами.

Забезпечення техніко-технологічної та енергетичної складової економічної безпеки агропідприємства передбачає здійснення наступних послідовних кроків: аналіз ринку технологій, техніки, енергоресурсів відповідно потреб, профілю підприємства; аналіз технологічних процесів і пошук не задіяних резервів щодо покращення використання наявних ресурсів; аналіз товарних ринків, товарів-замінників, моніторинг розвитку в перспективі ринків продукції, що виробляє агропідприємство; розробка стратегії технологічного та енергетичного розвитку підприємства; впровадження в господарську практику планів технологічного та енергетичного розвитку; вивчення результатів впровадження заходів щодо забезпечення техніко-технологічної та енергетичної складової економічної безпеки агропідприємства, для чого складають карту розрахунків ефективності практично реалізованих заходів [33].

І фінансова, і техніко-технологічна, і енергетична складові системи економічної безпеки агропідприємства ефективно реалізуються, якщо створена надійна інформаційна безпека, яка передбачає збирання необхідних видів інформації її аналізу, оцінювання та розробку відповідних рекомендацій.

Слід підкреслити, що з розвитком глобального агроринку інформаційна складова економічної безпеки підприємства, що працює на зовнішньому ринку набуває особливого значення.

Керівники агропідприємств усвідомлюють наявність ризиків, пов'язаних із інформаційною безпекою, а тому підтримку достатнього рівня інформаційної захищеності відносять до пріоритетів. Розвиток

інформаційних технологій в аграрному секторі стає актуальною невід'ємною частиною тої роботи, що пов'язана із створенням надійної системи економічної безпеки сільськогосподарських організацій. Якщо зробити підсумок напрацьованого теоретичного матеріалу, то можна констатувати про те, що основним змістом інформаційної складової є забезпечення необхідною інформацією фахівців агропідприємства в процесі оцінювання ризиків і загроз у розрізі складових економічної безпеки, аналіз ситуації на конкурентному ринку, забезпечення захисту власної інформації від несанкціонованого доступу конкурентів з метою завдання шкоди; захист інформаційного середовища, як правило, передбачає заходи від промислового шпionажу, технічний захист різних об'єктів, документів, кореспонденції, приміщень та інше, а також власний збір даних про ініціаторів організованого шпionажу [47].

Правова безпека - це ще одна складова системи економічної безпеки агропідприємства і полягає вона в створенні умов для дотримання чинного законодавства. Гарантом якісного правового захисту є створення юридичної служби чи відділу, до компетенції яких входила б розробка та впровадження режиму правової безпеки, обґрунтування превентивних заходів та контроль за дотриманням правил внутрішнього розпорядку дня, які регулюють внутрішні процеси на підприємстві (взаємодія між підрозділами та співробітниками), регламентують обмін внутрішньою та зовнішньою інформацією, забезпечують конфіденційність зібраної, розробленої та здобутої інформації. Правова безпека слугує безпечній взаємодії із контролюючими органами, постачальниками, покупцями, контрагентами, посередниками та конкурентами [24].

У зв'язку з тим, що наша країна є лідером на світовому продовольчому ринку, кожне окремо взяте аграрне підприємство повинно враховувати самостійно конфіденціальну силу впливу ринкової складової системи економічної безпеки. Зазначимо, що ринкова складова демонструє відповідність внутрішніх можливостей конкретного агропідприємства тим

зовнішнім вимогам, які формуються конкурентним середовищем. Приділення уваги ринковій складовій агропідприємства самостійно, убезпечує себе від помилок в поведінці на ринку, в товарній, збутовій, ціновій політиці підприємства в реальному часі, а також в побудові стратегічної програми розвитку в перспективі. Невипадково, що першими сигналами про економічну небезпеку в цьому сегменті є: зниження обсягів продажу, зменшення ринкової частки, неспроможність протидіяти в ціновому аспекті, а в кінцевому підсумку, втрата ринкової позиції [21].

В контексті посилення ринкової складової в системі економічної безпеки агропідприємства, без сумніву є забезпечення контролю за коефіцієнтом ринкової віддачі активів, часткою підприємства на захопленому ринку збуту, ритмічністю збуту, постійністю прив'язаності споживачів за товарною продукцією, міцністю партнерських стосунків із підприємствами-посередниками. Вказані індикатори необхідно розраховувати в динаміці, аналізувати та розроблювати відповідні запобіжні заходи. Серед інших чинників, які необхідно відслідковувати з метою забезпечення системи економічної безпеки агропідприємства, слід виділити політичну та економічну політику в державі, нестабільність оподаткування, падіння платоспроможності споживачів, інфляцію, корупцію, яка стримує можливості швидкої адаптації агропідприємств до мінливих умов ринку, військовий стан в країні в сучасних умовах та інші [33].

У зв'язку із виходом України на європейський продовольчий ринок з екстремальними умовами ведення господарювання під час ведення війни, підприємствам аграрного сектору слід звернути особливу увагу на екологічну складову системи економічної безпеки. Зазвичай, під екологічною складовою розуміють забезпечення екологічного землеробства, екологозберігаюче використання земель, мінімізацію забруднення навколишнього середовища, дотримання екологічних норм на всіх напрямках аграрного виробництва. Очевидним є те, що екологічна складова пов'язана із іншими, нами раніше

виділеними, функціональними складовими системи економічної безпеки агропідприємства [11].

Враховуючи існуючі наукові напрацювання піднятого питання, зазначимо, що алгоритми забезпечення екологічної складової системи економічної безпеки агропідприємства включає наступні кроки: на підставі виявлених індикаторів, що характеризують рівень екологічної безпеки на агропідприємстві необхідно розробити карту ефективності здійснюваних реально заходів екологічного спрямування, проаналізувати отримані розрахунки та розробити рекомендації щодо підвищення результативності здійснюваних заходів, складання альтернативних планів, посилення екологічної складової безпеки на підприємстві, оцінювання альтернативних сценаріїв та вибір пріоритетного передача затвердженого плану з екологічної безпеки в підрозділи, які здійснюють фінансово-господарську діяльність агропідприємства, реалізація планових заходів, що посилюють екологічну складову в системі економічної безпеки аграрного підприємства [35].

В умовах посилення конкуренції на світовому регіональному та внутрішньому ринках продовольства стає актуальною силова складова система економічної безпеки аграрних підприємств, що за необхідністю виходять на зовнішні ринки сільськогосподарських товарів. Обумовлене зазначене наступним: розвиток кримінальних мотивів, одержання злочинними особами доходів шляхом крадіжок, шахрайства, шантажу, неспроможністю конкурентами досягти переваг у межах чинного законодавства за рахунок економічної привабливості товару, якості, ціни, функцій, доступності та інше, посяганням на життя керівників підприємства, майна, в тому числі і земельних ресурсів. Враховуючи сукупність негативних дій, розвиток силової складової економічної безпеки агропідприємства буде спрямовуватися на забезпечення фізичної і моральної безпеки працюючих на підприємстві найманих робітників та керівництва, забезпечення безпеки майна і капіталів підприємства, інформаційного середовища, створення сприятливого зовнішнього середовища агробізнесу [1].

Підсумовуючи зазначимо, що сучасні аграрні підприємства мають специфічні особливості забезпечення економічної безпеки, що виявляються як її функціональні складові. Достатній рівень економічної безпеки сільгосп підприємств забезпечується за рахунок виробничої, техніко-технологічної, фінансової, кадрової, інформаційної, правової, екологічної складових. Серед перерахованих, кадрова складова дозволяє активізувати інші складові. Постійна увага до рівня забезпечення системи економічної безпеки має базуватися на використанні схем типового зразка, процедур, що дозволяє вчасно виявити загрози розробити запобіжні заходи впровадити їх в практику господарювання. А це, в свою чергу, створить умови для гарантованого розширеного відтворення та економічного зростання. Для підтримання належного рівня економічної безпеки аграрного підприємства необхідно створити дієвий механізм запобігання та стримування негативних процесів у конкурентному середовищі.

1.3. Механізм забезпечення системи економічної безпеки аграрного підприємства

Нами вже з'ясовано, що економічна безпека аграрного підприємства як поняття має складну архітектуру. Її визначають як складову економічної безпеки галузі, сектору, держави, розглядають з позиції забезпечення продовольчої безпеки розвитку сільської території. Функціональне призначення економічної безпеки аграрного підприємства в умовах ринкового середовища вбачають у спрямуванні на забезпечення стабільного прогресивного розвитку як самого суб'єкта, так і галузі, сектора, що в свою чергу сприяє відтворенню залучених ресурсних потенціалів (трудових, земельних, техніко-технологічних), а також впливає на динаміку розвитку сільських територій, суттєво цементує продовольчу безпеку країни, стає важливим гарантом глобальних процесів у світі та забезпечує їх стабільність на різних рівнях прояву [15].

Аналіз літературних джерел показав неоднозначне тлумачення процесу забезпечення економічної безпеки на підприємстві, зокрема аграрному, широким колом науковців, що дозволяє висловити наступне судження стосовно поняття механізм економічної безпеки у якості того, що важливим є єдність розуміння явища, попри наявність багатовекторності поглядів щодо його визначення. Окрім зазначеного, ключовим стає визнання того, що механізм економічної безпеки передбачає наявність сукупності законодавчо врегульованих методів, засобів, чинників, які взаємодіючи між собою, забезпечують досягнення сформульованих стратегічних цілей суб'єкта господарювання [15, 26, 35, 46].

Поглиблюючи пізнання наукових розробок вітчизняних дослідників, звертаємо увагу на авторську розробку концептуальної моделі щодо механізму безпеки аграрного сектору Утенкової К. В цій роботі авторка чітко ув'язує економічну безпеку держави та економічну безпеку аграрного сектору, корелює останню із загальною стратегією поступального розвитку цілого та частини (див. рис. 1.3.) [41, 42].

На нашу думку, вірно акцентується увага в цій концепції на те, що формування економічної безпеки аграрного сектору передбачає узгодження при побудові економічної безпеки галузі окремих підприємств аграрного спрямування як суб'єктів господарювання. Відповідно, до виявлених зв'язків та взаємозалежностей, можна сформулювати завдання, які має виконувати механізм економічної безпеки аграрного підприємства, а саме виявляти існуючі та потенційні чинники впливу на економічну безпеку агрогосподарства в межах його мікро та макросередовища, розроблювати та впроваджувати превентивні заходи, спрямовані на забезпечення необхідного рівня економічної безпеки, відповідно внутрішніх складових, створювати та реалізовувати ефективні заходи, націлені на усунення виявлених загроз щодо безпеки підприємства в економічній сфері, постійно аналізувати результати нейтралізації існуючих загроз [41, 42].

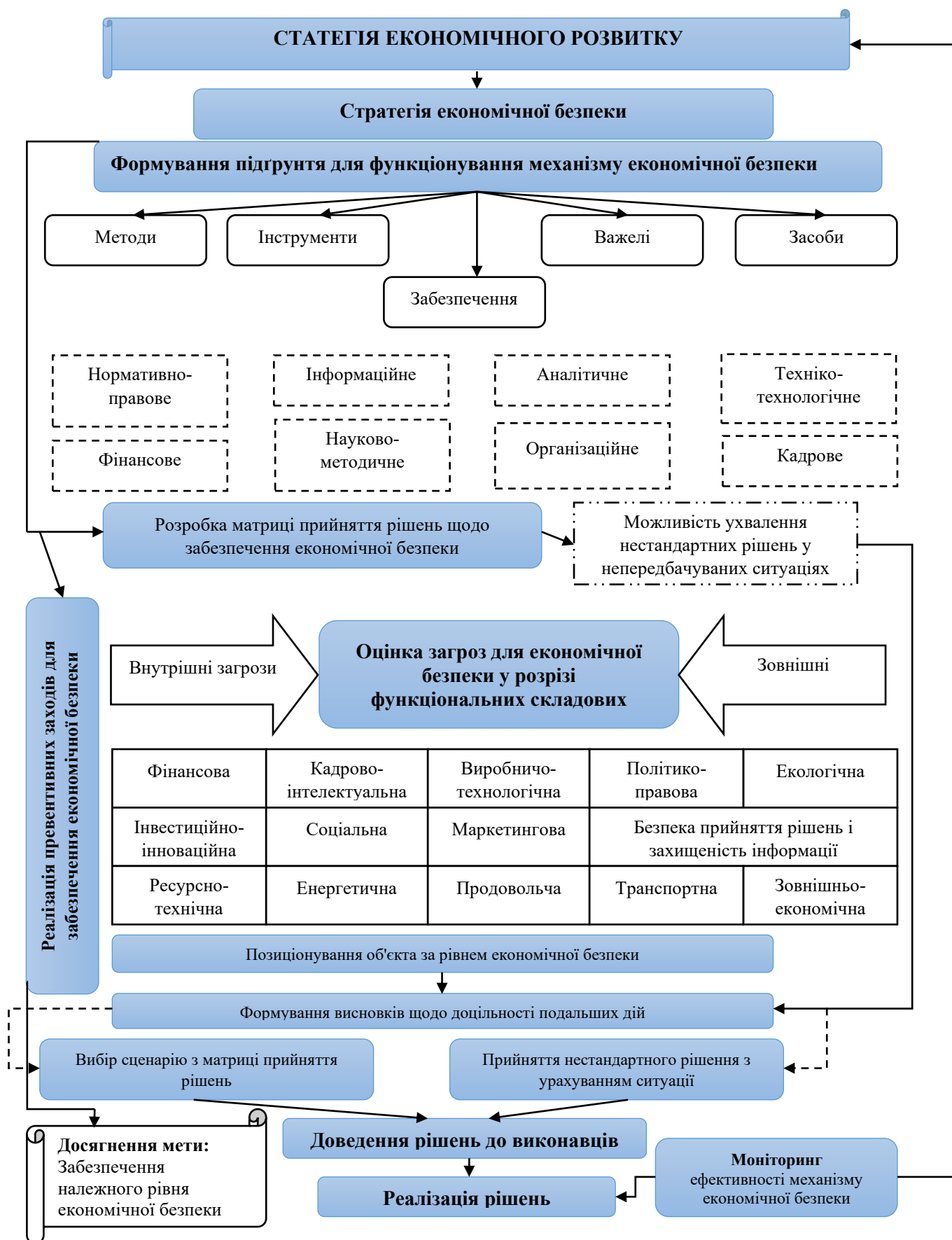


Рис. 1.3. Механізм забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств

Джерело: [41]

Виходячи із завдань, сформулюємо висновок: формування механізму забезпечення діючої економічної безпеки агропідприємства передбачає побудову системи, до якої залучаються певні методи, засоби, важелі, інструменти. Так серед методів дієвими є: адміністративні, правові, економічні та соціально-психологічні, так як через них здійснюють вплив на процеси реалізації поставлених стратегічних цілей.

Щодо інструментів, які залучаються для формування механізму економічної безпеки агропідприємства відносимо ,перш за все, фінансово-економічні (управління прибутком та витратами, фінансовий облік, фінансовий аналіз, планування, регулювання, страхування), організаційні, технологічні, аналітичні. Залучені інструменти сприяють оперативному покращенню показників фінансової діяльності підприємства аграрного формування, раціонального використання залучених ресурсів, оновленню технологічних процесів, оптимізації структури управління, організації розвитку кадрового потенціалу, тощо ,виявлені ризиків та їх нейтралізацію [33].

Важелі, як прийоми дії виявлених інструментів в середовищі агропідприємства, включає форми певного впливу на прийняття і реалізацію рішень з управління, як то прибутком, цінами, інвестиціями, дивідендами та зарплатою [43].

Механізм формування економічної безпеки аграрного підприємства неможливий без створення відповідного забезпечення. За структурою його розрізняють як: нормативно-правове, фінансове, інформаційне, аналітичне, кадрове, організаційне, технічне, технологічне, науково-методичне [41].

Як зазначають науковці та практики, визначальним забезпечення є саме нормативно-правове поле, бо завдяки йому формуються напрями, форми і способи розгортання механізму економічної безпеки. Воно передбачає використання норм діючого законодавства, які містять дозволи, заборони, приписи, що створюють необхідні умови для реалізації економічної безпеки, локальні правові акти у вигляді інструкцій, внутрішніх положень. Додамо,

що неузгодженість та суперечливість діючих нормативно-правових актів, прогалини у правовому полі, швидкі зміни нормативно-правових актів, заважає формуванню результативно працюючого механізму економічної безпеки, господарюючих в агросфері підприємств [21, 28, 46].

Щодо фінансового забезпечення розгортання механізму економічної безпеки агропідприємства, то слід усвідомити наявність та структурну роль необхідних фінансових ресурсів, що будуть залучатися до вказаного процесу. Фінансові ресурси можуть бути як власні, так і залучені. При наявності нормативного, правового та фінансового забезпечення агропідприємства, повинно зважити на те, що в умовах сьогодення неможливо уникнути загроз та ризиків в сфері економічної безпеки без організації інформаційної безпеки, без контролю за інформаційними процесами. Інформація, маючи можливість проникати в різні сфери господарювання набуває вартісного значення. Джерелами інформації виступатимуть як офіційні, так і неофіційні масиви даних. До офіційних джерел відноситься публічна інформація, що розміщена в електронних ресурсах (статистична звітність, офіційна документація державних інституцій). До неофіційних джерел – конфіденційна, отримана шляхом несанкціонованого доступу та неформальних контактів з носіями інформації. Інформаційне забезпечення формування механізму економічної безпеки агропідприємств загострюється в умовах широкої цифровізації економічних процесів. Розвиваючись, інформаційне забезпечення повинно бути достовірним, змістовним, вичерпним, релевантним та системним. Тобто, йде мова про збір інформації, що забезпечує здійснення аналізу, одержуваних даних в контексті головних цілей економічної безпеки аграрного підприємства з метою прийняття певних тактичних та стратегічних рішень. Продовженням інформаційного забезпечення механізму формування економічної безпеки агропідприємства вважається розгортання аналітичного, оскільки вони логічно тісно взаємопов'язані. До аналітичного забезпечення відносяться, перш за все, діяльність професіоналів з діагностики та аудіювання інформації. Саме вони моніторять рівень та стан економічної

безпеки підприємства, оцінюють ризики та загрози, розробляють пропозиції превентивного змісту у фінансовій сфері, залучають широкий спектр методів фінансового аналізу та управління, розробляють та впроваджують показники, індикатори, критерії надійного стану та оцінки рівня економічної безпеки підприємства, в тому числі і оцінюють реальні та потенційні загрози, що можуть виникати у внутрішньому середовищі підприємства, а також формуватися у зовнішньому [21, 27].

Суттєвим доповненням до формування надійного механізму економічної безпеки підприємства аграрного сектору є: організація та впровадження техніко-технологічного забезпечення, яке складає ключову компоненту, оскільки це об'єктивно необхідна для ведення господарювання сукупність технічних засобів. Структура техніко-технологічного забезпечення широка - це і засоби обчислювальної техніки, і обладнання для заподіяння локальних і глобальних мереж, так і пристрої задля збору, накопичення, подальшої обробки, передачі та обміну зібраної інформації [8].

Техніко-технологічне забезпечення функціонування економічної безпеки агропідприємства суттєво впливає на якість аналітичного та інформаційного забезпечення, а тому до нього зростають вимоги в контексті застосування сучасних новітніх, перевірених практикою засобів і технологій.

Вірно зазначають дослідники, питання, склад та кількість технічних засобів, що використовуються, обумовлюється як обсягами отримуваної інформації, так і інтенсивністю її потоків. Додамо, а також застосовуваною технологією виконання функцій менеджменту процесу. Застосування новітніх засобів та технологій - нагальна потреба сучасності. Нанотехнології - це конкурентна перевага агропідприємств в сфері забезпечення економічної безпеки [20].

Ще одним важливим аспектом формування механізму економічної безпеки підприємства аграрного спрямування є кадрове забезпечення. Основний зміст такої діяльності є підбір кваліфікованого персоналу, об'єднаного в службу або інший підрозділ, створеної системи економічної

безпеки. Від персоналу, залученого до виконання функцій правового, фінансового, інформаційного змісту, залежить якість реалізації основних завдань з економічної безпеки. Саме на персонал покладено виявлення загрози економічного характеру, їх аналіз, розробка інструментів, шляхів нейтралізації загроз. Висока кваліфікація та компетенція, стратегічне мислення та креативний підхід до прийняття управлінських рішень - основні вимоги до залученого персоналу в службу економічної безпеки [47].

Для побудови ефективного механізму економічної безпеки аграрного підприємства, важливого значення набуває відповідність організаційної структури підприємства тим цілям та завданням, що вирішуються системою економічної безпеки. Організаційне забезпечення необхідно розглядати в розрізі сукупності документів, що регламентують організаційну структуру – це, по-перше, структури управління (наявність необхідних підрозділів, наділення їх певними функціями), це, по-друге, заходи з управління, що проводяться з метою реалізації рішення з безпеки; це, по-третє, результативність організаційного забезпечення в контексті створення механізму економічної безпеки, що залежить в значній мірі від такої організаційної одиниці, як служба економічної безпеки, діяльність якої безперечно має бути прив'язана до інших структурних підрозділів, бо тільки тісна взаємодія та взаємоузгодженість дозволить отримувати очікуваний рівень безпечної діяльності [20].

Окремо, слід наголосити на суттєвому значенні у формуванні механізму економічної безпеки на рівні агропідприємства науково-методичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки. Мова йде про документи, наукові, навчальні та методичні матеріали, які розкривають сутність, зміст і призначення процедур, методик та правил, які кладуться в основу діяльності створених організаційних підрозділів. Саме в них вказується послідовність дій, критерії оцінювання загроз, ключові за силою впливу чинники, окреслюються результати, які необхідно досягти [27].

Суттєвим доповненням до розуміння питання про організацію системи економічної безпеки аграрного підприємства є: групування за функціями та видами власне організаційних заходів, що безпосередньо впливають на реалізацію призначення економічної безпеки в організації аграрного спрямування з рахуванням її галузевої специфіки [16].

Дослідники виділяють три загальних функції:

- інформаційно-оперативну,
- попереджувально-профілактичну;
- ліквідаційно-відновлювальну [16].

Серед видових функцій розрізняють: технічний захист інформації, юридичний захист, аналітично-пошукову діяльність, охорону праці, внутрішній контроль за якістю діяльності, страхування та інші. Виконання зазначених організаційних заходів і є реалізація функцій, що відводяться системі з економічної безпеки аграрного підприємства [28].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

СФГ «ВОЛОДАР»

2.1. Загальна характеристика СФГ «Володар»

Аналізоване СФГ «Володар» є аграрним підприємством, яке відповідно до Статуту займається вирощування сільськогосподарських культур. Розташоване господарство в с. Водяне Компаніївського району. Організаційна структура СФГ «Володар» приведена нами в додатку А.

Маємо зауважити, що на підставі дослідження основних ресурсів, станом на 2022 рік у розпорядженні СФГ «Володар» знаходиться 1395,57 га сільськогосподарських угідь, при цьому 1270 га, як свідчать дані господарських документів взято в оренду (див. рис.2.1).

Варто зазначити, що за період 2018-2019 рр. СФГ «Володар» працювало виключно на умовах оренди земельних угідь. У 2020 році було вирішено придбати 126 га орних земель.

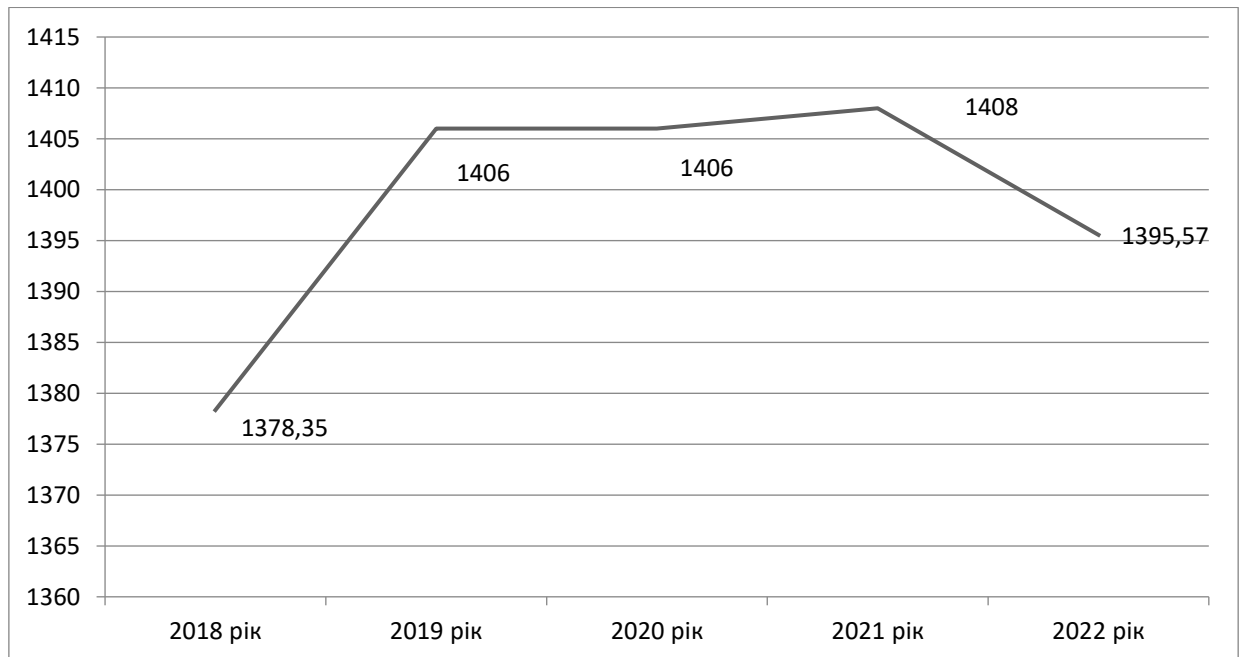


Рис. 2.1. Динаміка площі оброблюваних земель СФГ «Володар» за період 2018 – 2022 рр., га

Джерело: [складено за даними додатків Б - Е]

Головне ядро в забезпеченні менеджменту аграрних підприємств полягає в здатності одночасно та кваліфіковано забезпечити ефективність функціонування основоположних складових, а саме: ресурсів, об'єктів та елементів на всіх рівнях менеджменту. Це виступає одним із базових завдань, оскільки, враховуючи те, що до складу економічного потенціалу сільськогосподарського виробництва включається виробничий потенціал аграрного комплексу, що має власні природно-біологічні характеристики, що чинять значний вплив на терміни черговість потреби ресурсів, визначають процес організації виробництва, його подальшої переробки й просування продукції.

До складу виробничого потенціалу аграрного підприємства усталено прийнято відносити комплекс виробничих потужностей, а також трудовий потенціал. Для організації господарського функціонування підприємства аграрного спрямування використовують землі, які визначені у безпосередньому користуванні на праві власності та оренди. До складу трудового колективу аграрної організації відносять всіх громадян, що за рахунок реалізації свого трудового ресурсу беруть участь у його функціонуванні на підставі оформлення трудового договору, або інших, визначених законодавством, форм, за допомогою яких дозволено здійснювати регулювання трудових взаємовідносин між працівником та організацією.

Аналізуючи асортимент СФГ «Володар», зауважимо, що протягом останнього періоду він є досить стабільним. Аграрне підприємство віддає перевагу посівам пшениці озимої, кукурудзи на зерно, ячменю озимого, соняшнику, гороху, сої, тощо. Проте, зауважимо, що у зв'язку із кризою діяльності останніх років, особливо після подій, пов'язаних із військовим вторгненням, а також блокуванням українських портів, неможливістю вільної реалізації аграрних культур, спостерігаємо певне деяке скорочення ширини асортименту підприємства.

Динаміку виробленої аграрної продукції СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр. подано в табл. 2.1. Фізичну зміну зібраної площі аграрних

культур СФГ «Володар» за аналізований період відображено нами в табл. 2.2. Зміну врожайності вирощуваних культур зображено на рис. 2.2.

На підставі аналізу таблиці 2.1., можемо зауважити, що у 2019 році СФГ «Володар» було зібрано урожай її пшениці озимої на 3813 ц менше, ніж у 2018 році, що пояснюється зменшенням посівних площ під дану культуру, а от її врожайність навпаки, як спостерігаємо, була найвищою за всі досліджувані роки. Можемо прийти до висновку, що така ситуація виникла на фоні недостатньої прибутковості пшениці попередні роки. Помічаємо, що у 2020 році було засіяно пшениці на 43 га більше, порівняно із 2019 роком, проте через погодні умови та несприятливі умови для росту культури, що спровокувало нижчу врожайність, обсяг зібраної озимої пшениці був більшим за обсяг, що зібрали у 2019 році тільки на 16%.

Таблиця 2.1

**Динаміка виробленої продукції СФГ «Володар»
за період 2018-2022 рр.**

	Вироблено продукції, ц					Абсолютне відхилення			
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2019/2018 рр.	2020/2019 рр.	2021/2020 рр.	2022/2021 рр.
пшениця озима	10635	6822	7929	10093	8336	-3813	1107	2164	-1757
кукурудза на зерно	52541	42724	24451	31340	12234	-9817	-18273	6889	-19106
ячмінь озимий	97	6774	5283	4771	3884	6677	-1491	-512	-887
соняшник	1396	12212	7893	12036	7119	10816	-4319	4143	-4917
соя		2662	2538	5398	1476	2662	-124	2860	-3922
горох				2582	3016	0	0	2582	434
усього	64669	71194	48094	66220	36065	6525	-23100	18126	-30155

Джерело: [складено за даними додатків Б - Е]

У 2021 році СФГ «Володар» збільшило посівні площі пшениці озимої на 40%, проте, знову ж таки через нижчу врожайність, за результатами порівняльного аналізу, зібрало пшениці озимої тільки на 27% більше, аніж у попередньому році. У 2022 році підприємство через побоювання скорочення реалізації внаслідок військових дій зменшило посівні площі даної культури

та через певні обставини, урожайність пшениці була найнижчою за обраний для аналізу період. Відповідно, як ми можемо бачити, СФГ «Володар» зібрало врожай означеної культури на 17% менше, аніж у 2021 році, проте, засіяно земель було менше тільки на 4%.

Таблиця 2.2

**Динаміка зібраної площі с/г культур СФГ «Володар»
за період 2018-2022 рр.**

	Зібрана площа, га					Абсолютне відхилення			
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2019/2018 рр.	2020/2019 рр.	2021/2020 рр.	2022/2021 рр.
пшениця озима	287	136	179	252	241,5	-151	43	73	-10,5
кукурудза на зерно	671	567	508	377	345,6	-104	-59	-131	-31,4
ячмінь озимий	4	162	147	115	112,2	158	-15	-32	-115
соняшник	416	408	400	336	298,57	-8	-8	-64	-37,43
соя		133	172	269	232	133	39	97	-37
горох	0	0	0	59	145	0	0	59	86
усього	1378	1406	1406	1408		28	0	2	0

Джерело: [складено за даними додатків Б - Е]

Аналіз господарської діяльності під час проходження практики показав, що на думку керівництва вирощування кукурудзи на зерно досить тривалий час було одним з основних напрямів господарської діяльності СФГ «Володар». Проте, останнім часом відбулася певна переорієнтація діяльності. Однак, ми можемо бачити, що питома вага саме кукурудзи в загальній площі засіяних земель займає перше місце. Відповідно, у 2018 році було засіяно 671 га орних земель, у 2019 – уже 104 га менше, ніж в 2018 році, в 2020 році площа, виділена під посів кукурудзи була також зменшена. У 2021 році засіяли 377 га кукурудзою, тобто менше ніж у 2020 році на 131 га, а в 2022 році засіяли 345,6 га, що знову ж таки на 31,4 га менше, ніж попереднього року. Маємо зазначити, що урожайність даної культури є, у порівнянні із

іншими культурами асортименту СФГ «Володар», найбільшою, проте в 2022 році вона знизилась в два рази, що привело до збитків власне в вирощуванні даної культури. Зауважимо, що керівництво СФГ «Володар» прийшло до висновку про потребу переорієнтації свого виробництва на такі культури, як соя та горох, у зв'язку із налагодженням зв'язків для збуту продукції, тож ми бачимо, що СФГ «Володар» зайняло позицію щодо зменшення посівних площ під вирощування саме кукурудзи.

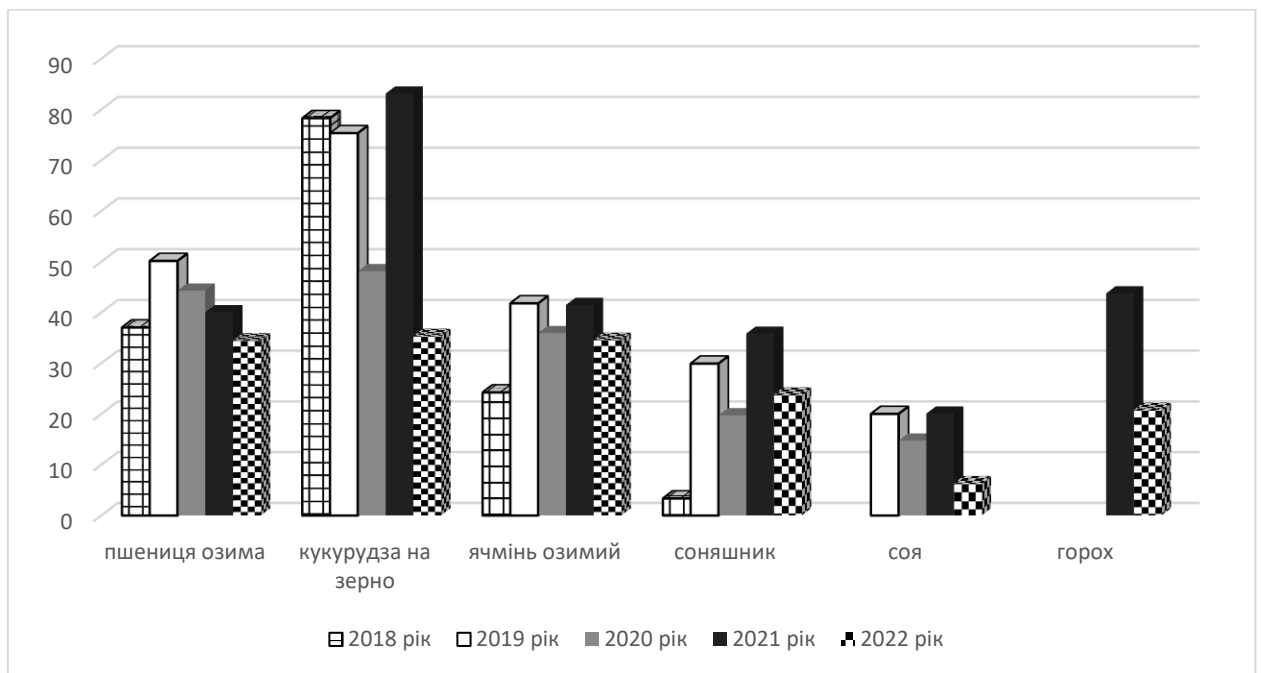


Рис. 2.2. Динаміка врожайності сільськогосподарських культур СФГ «Володар» за період 2018 – 2022 рр., ц/га

Джерело: [складено за даними додатків Б - Е]

Аналізуючи динаміку посіву та збору ячменю, констатуємо, що 2018 році велика частина засіяного озимого ячменю була втрачена через несприятливі погодні умови, проте, ті посіви, що уцілили в решті решт дали непоганий результат. Тож, у 2018 році СФГ «Володар» було зібрано 97 ц ячменю озимого. З таблиці 2.1. бачимо, що 2019 році відзначився найбільшою врожайністю ячменю, що дало змогу отримати найбільший за п'ять років врожай. У 2020 році СФГ «Володар» засіяли під ячмінь на 15 га

менше орних площ, ніж у 2019 році, таку ж тенденцію продовжили і 2021 році (зменшення у порівнянні із 2020 роком на 32 га). У 2022 році під посіви озимого ячменю було виділено 112,2 га. Знову ж таки, через несприятливі кліматичні умови СФГ «Володар» отримало низький врожай даної культури у 2022 році.

Можемо відзначити, що для СФГ «Володар» вирощування соняшника, станом на 2018 рік було другою за важливістю асортиментною позицією. Зокрема, такий висновок робимо після аналізу кількості земель, виділених під ту чи іншу культуру. Зауважимо, що у 2018 році через низьку врожайність соняшника, яка становила 3,36 ц/га загальний врожай отримали низький (1396 ц). У 2019 році під дану культуру СФГ «Володар» було виділено 408 га, тобто кількість посівних площ знизили на 8 га, аніж у 2018 р. Проте, гарні показники врожайності дозволили в кінцевому підсумку зібрати у майже 8 разів більше врожаю соняшнику. Помічаємо, що 2020 році СФГ «Володар» було зібрано на 43,19 т даної культури менше ніж в 2019 році. 2021 рік за даними звітності відзначився найвищими показниками врожайності соняшнику, що дозволило зібрати із засіяних площ (які у 2021 році було зменшено на 64 га) досить високий врожай, лише на 176 ц, ніж у 2019 році. У 2022 році було прийнято рішення зменшити виділені площі під вирощування соняшнику, тож загальна площа посівів склала 298,57 га. У зв'язку із погодними умовами врожайність даної культури була теж нижчою, ніж у попередньому 2021 році. Тому і врожай було знято найнижчий за увесь аналізований період – всього 7119 ц.

Практику вирощування сої СФГ «Володар» запровадило із 2019 року. Підприємством було засіяно 133 га орних площ соєю та знято гарний врожай цієї культури - 2662 ц. Відповідно, управлінці агропідприємства зайняли позиції щодо збільшення посівних площ під сою, оскільки були налагоджені контакти із контрагентами, що суттєво спростило збут даної культури. Констатуємо зростання площ, виділених під сою з 2020 року (до 172 га), а у 2021 році – вже 269 га, що майже вдвічі більше ніж у 2019 році. В 2021 році

також було отримано найвищий рівень зростання врожайності сої за аналізовані роки, що дозволило отримати врожай у розмірі 5398 ц. Площі, виділені під дану культуру у 2022 році були дещо нижчими, аніж у 2021р., проте несприятливі погодні умови спричинили падіння загального обсягу врожаю сої СФГ «Володар» на 3922 ц, що складає зниження майже на 73% від урожаю 2021 року.

З 2021 року СФГ «Володар» вперше прийняв рішення стосовно розширення асортименту в напрямку вирощування гороху. Якщо проаналізувати середньостатистичну врожайність даної культури, то відмітимо, що СФГ «Володар» змогло домогтися кращих показників. Тому, у 2022 році, зважаючи на ситуацію в країні і зниження загальних посівних площ, внаслідок окупації та військових дій, СФГ «Володар» вирішило продовжувати практику вирощування гороху. Загалом, було виділено під посіви гороху у 2022 році на 86 га більше, ніж у 2021 році, що майже в півтора рази більше. Знову ж таки, через погодні умови, які зумовили зменшення врожаю у всьому господарстві врожайність гороху була нижчою на 52% ніж у 2021 році, що спричинило зростання обсягу зібраного гороху тільки на 17% більше.

2.2. Аналіз результатів виробничої діяльності СФГ «Володар»

Грунтовний аналіз структури виробництва продукції СФГ «Володар» можна здійснити, спираючись на дані, відображені у звітності № 50-сг даного підприємства за період 2018-2022 рр. Так, на підставі узагальнення даної інформації нами було проаналізовано розвиток структури виробничої діяльності СФГ «Володар» та результати показників його господарської діяльності, що відображено нами у табл. 2.3, 2.4, та на рис. 2.3, 2.4.

Аналізуючи матеріальні витрати (див. табл. 2.3 та рис. 2.3) у загальній структурі виробничих витрат, зауважимо, що у 2018 році їх питома вага становила біля 70%, а у 2019 та 2020 рр. фіксуємо однаковий рівень їх внеску

у структуру загальних витрат - приблизно 71%, при цьому вже в 2021 році помічаємо їх зменшення (до 63%), а в 2022 році – вже до 50%.

Таблиця 2.3

Структура виробничих витрат СФГ «Володар»

за період 2018-2022 рр., тис. грн

	Прямі матеріальні витрати					Інші прямі витрати				
С/г культури:	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Пшениця	975,4	538,7	1295,7	1883,5	893,8	133,4	158,7	271,2	378,8	1516,9
Кукурудза на зерно	2826	2855,9	4254,2	3962,4	2929,4	933,2	662,7	1244,6	2429,2	1758,5
Ячмінь	7,5	410,8	933,8	781,7	689,7	1,3	228,7	224,4	151,3	852,3
Соняшник на зерно	1368,6	1459,8	2676,4	4076,5	2741,2	539,8	453,7	996,5	2330,7	2535
Соя		468,3	671	2434,2	1469,4		189,2	334,5	571,9	1177,5
Культури зернобобові сушені					1657,2					895,2
Всього	5177,5	5733,5	9831,1	13138,3	10407,7	1607,7	1693	3071,2	5861,9	8735,4
Прямі витрати на оплату праці										
С/г культури:	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік	
Пшениця	168		93,3		129,2		300,5		291,1	
Кукурудза на зерно	374,4		340,6		317,8		480		544,3	
Ячмінь	0,9		47,6		98,5		139,3		185,7	
Соняшник на зерно	179,9		152,7		347,9		500,7		586,2	
Соя			78,4		82,4		303,1		314,2	
Культури зернобобові сушені									257,7	
Всього	723,2		712,6		975,8		1723,6		2180	

Джерело: [складено за даними додатків Б - Е]

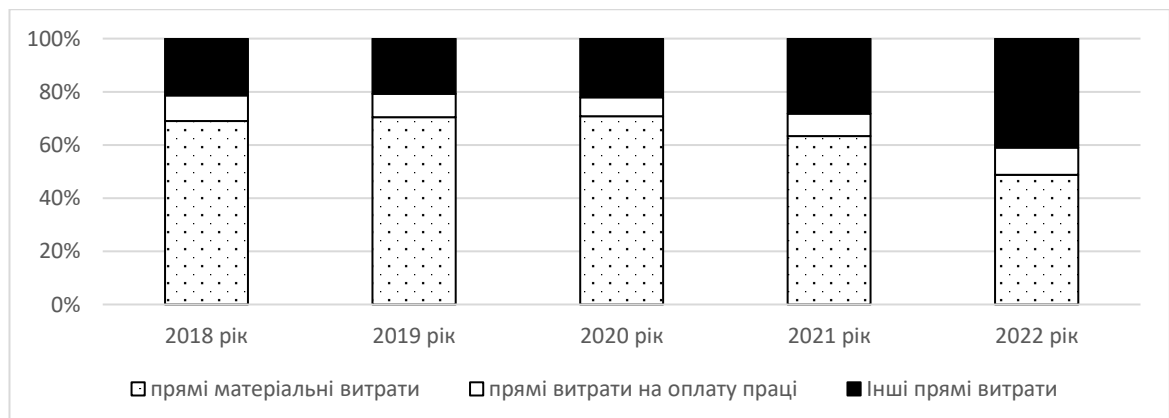


Рис. 2.3. Динаміка структури виробничих витрат СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Б - Е]

В даній структурі найменше витрат було понесено у 2022 р. на СФГ «Володар» в розрізі категорії прямих витрат на оплату праці. Хоча, не можемо не відмітити, що у порівнянні із іншими аналізованими роками їх питома вага у 2021 та 2022 рр. суттєво зросла.

Варто підкреслити, що сума інших прямих матеріальних витрат, до яких насамперед віднесено відрахування на соціальні заходи, амортизацію, тощо у структурі виробничих витрат СФГ «Володар» в 2022 році в загальному обсязі витрат складала близько 41%.

Таблиця 2.4

**Структура прямих матеріальних витрат СФГ «Володар»
за період 2018-2022 рр., тис. грн**

	насіння та посадковий матеріал					мінеральні добрива				
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Пшениця	110,4	66,2	107,7	99,8	36	360,4	191,8	648,1	551,2	276
Кукурудза на зерно	538	885,3	762,5	693,4	783,5	597,6	682,2	1728,3	1476,9	1037
Ячмінь	2,2	70,8	57	49,2	176	1,3	126	527,5	260	167,9
Соняшник на зерно	403,6	517,3	621,1	617,1	684,9	267,2	176	500,5	1170	824,7
Соя		67,5	86,5	348,6	193,1		85,6	71,4	608,8	578,8
Всього	1054,2	1607,1	1634,8	1808,1	1873,5	1226,5	1261,6	3475,8	4066,9	2884,4
	нафтопродукти					вартість решти матеріальних витрат				
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Пшениця	236,7	116,9	197,7	219,7	294,1	243,9	154	313,9	1012,8	287,7
Кукурудза на зерно	653,7	594,3	755,6	421,8	541,2	475,2	429,9	748,2	1357,7	567,7
Ячмінь	1,5	91,5	160,9	97,7	158,3	1	113,6	167,7	374,8	187,5
Соняшник на зерно	251	280,8	682,1	454,3	595,4	409,1	467,9	838,9	1834,4	636,2
Соя		125,4	245,1	306,4	378,5		97,8	254,7	1170,4	346
Всього	1247,1	825	1142,9	1499,9	1967,5	1129,2	1263,2	2323,4	5750,1	2025,1

Джерело: [складено за даними додатків Б - Е]

Левову частку витрат в загальному обсязі матеріальних витрат, які відображені нами у табл. 2.4. та на рис. 2.4. у 2018 році фіксуємо на такі види витрат як посадковий матеріал, мінеральні добрива та нафтопродукти.

Вагому частину у структурі власне прямих матеріальних витрат у 2018 році займав розрахунок за послуги і роботи, виконані сторонніми організаціями. Проте, в 2019-2021 рр. частка цих витрат суттєво знизилась, зокрема в 2021 році сума їх була досить незначною - всього 12,7 тис. грн, у порівнянні із витраченими 624 тис. грн у 2018 році. Зауважимо, що у 2022 році на т СФГ «Володар» не зафіксовано такого роду витрат. Аналізуючи структуру прямих матеріальних витрат СФГ «Володар», бачимо, що левову частину витрат даного виду в 2019 році становили витрати на насіння та посадковий матеріал, а от уже в 2020 році фіксуємо зростання витрат (до 40 %) в напрямі оплати за мінеральні добрива. В 2021 році найбільшу частину в структурі витрат посідають матеріальні витрати, а от витрати на мінеральні добрива відходять на друге місце. За питомою часткою відмічаємо майже рівні витрати на посадковий матеріал та на нафтопродукти. У 2022 році найбільше було витрачено фінансових ресурсів на мінеральні добрива, насіння та посадковий матеріал склали другу за величиною статтю витрат, нафтопродукти – третю найбільшу структурні частину.

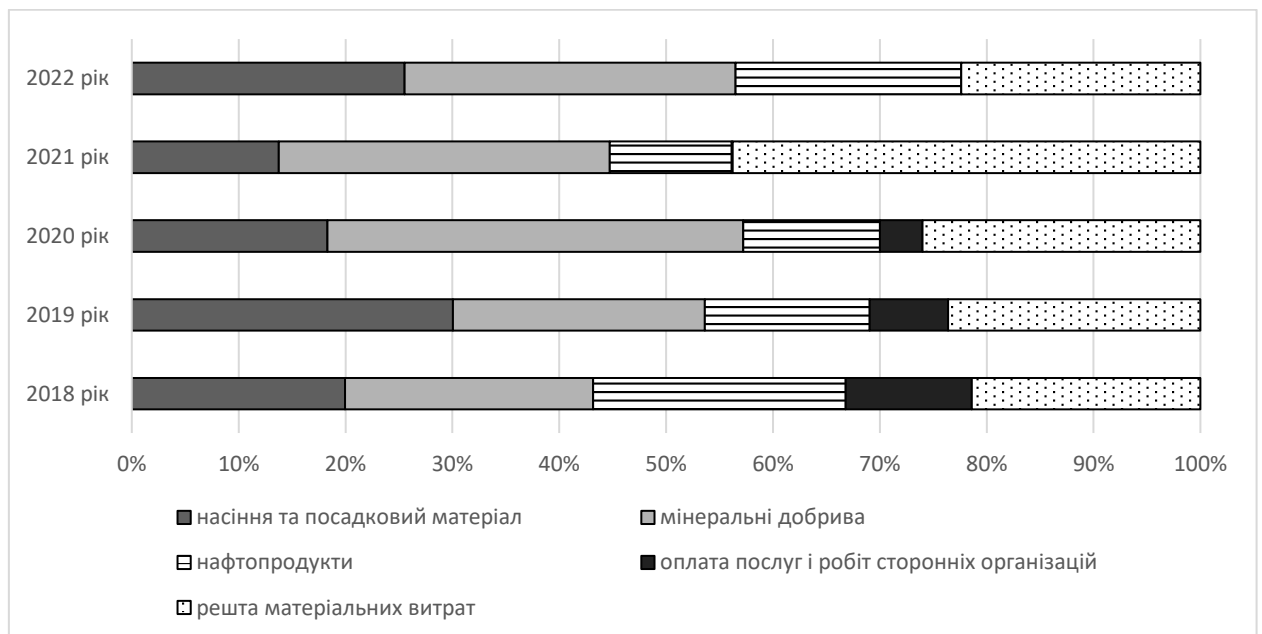


Рис. 2.4. Динаміка структури матеріальних витрат СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Б - Е]

Проводячи аналіз асортименту СФГ «Володар», зауважимо, що через несприятливі умови, а саме стихійне лихо, яке зумовило погіршення врожаю у 2022 році обсяг зібраного валового врожаю у знизився, про що свідчать такі показники: загалом зібрано 66220 ц культур у 2021 році, а от у 2022 році результат погіршився до 36065 ц, що майже вдвічі нижче.

Підбиваючи підсумки проведено дослідження, зауважимо, що за отриманим аналізом СФГ «Володар» за 2018-2022 рр., діяльність аграрного підприємства в цілому є прибутковим, однак, сільгоспвиробники, під час її провадження залежать від цілого ряду чинників, на які не здатні вплинути. Зокрема, ми констатуємо це у 2022 році, коли на діяльність підприємства вплинули не лише економічні, фінансові, військово-політичні фактори, а й природні, оскільки стихійні погодні умови зачепили власне район земельних угідь СФГ «Володар», не вплинувши суттєво на діяльність інших його конкурентів. Відповідно, на нашу думку, варто розробляти механізм убезпечення підприємства від ризиків, що є важливим для успішного ведення бізнесу, особливо в сучасних умовах. Проведемо дослідження і фінансової безпеки складової господарювання СФГ «Володар» в наступному підрозділі.

2.3. Аналіз стану забезпечення економічної безпеки СФГ «Володар»

Враховуючи ситуацію сьогодення, що склалася на теренах України, зауважимо, що організаціям варто постійно моніторити фінансовий стан організації, який за своїм визначенням може бути коливатися від стійкого, до нестійкого та навіть кризового. Спроможність аграрного вчасно здійснювати розрахункові операції за платежами, проводити фінансування власних потреб на господарювання дає можливість констатувати нормальний фінансовий стан, що перебуває у прямій залежності від отриманого результату після здійснення виробничої, фінансової та комерційної діяльності агроорганізації. Здійснимо аналіз фінансового стану СФГ «Володар» за фінансовою звітністю 2018, 2019, 2020, 2021 та 2022 років.

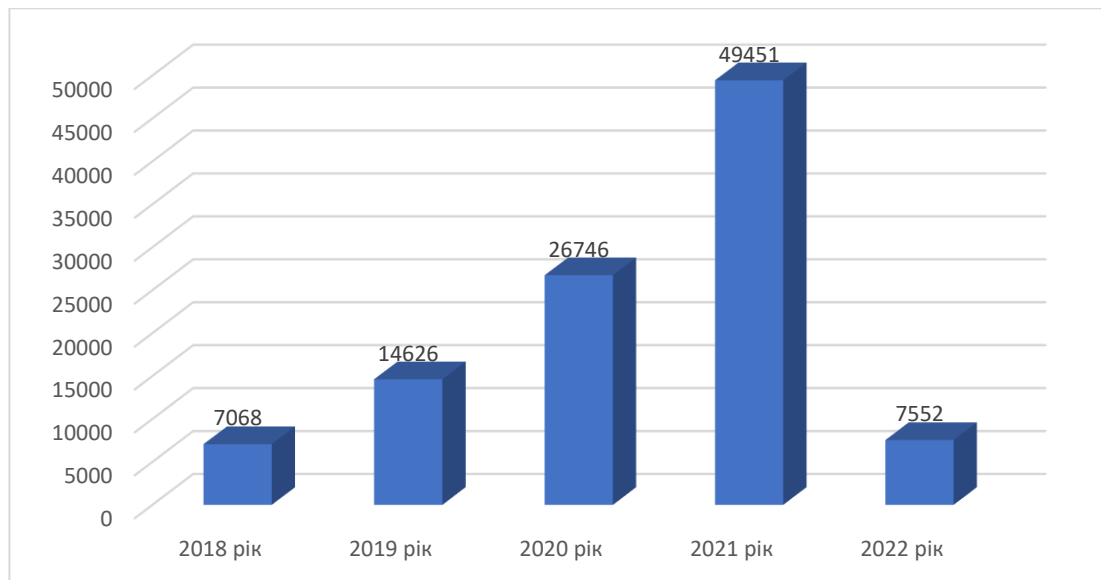


Рис. 2.5. Динаміка чистого доходу СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

За отриманими даними, що відображено на рис. 2.5. бачимо, що чистий дохід, отриманий від реалізації продукції СФГ «Володар» у 2018 році склав 7068 тис. грн. За період 2019-2021 рр. підприємство отримало змогу наростити дохід з 14626 у 2019 р. до 49451 тис. грн у 2021 році. Через обставини, констатовані нами в попередньому підрозділі, спостерігаємо скорочення чистого доходу від реалізації продукції СФГ «Володар» у порівнянні з 2021 роком на 84,9%, що складає 7552 тис. грн.

Динаміка собівартості реалізованої продукції СФГ «Володар» нами відображена на рис. 2.6. Зокрема, ми бачимо, що зміна вартості понесених витрат на продукцію, що була реалізована також носила схожий характер. Так, за період 2018-2021 рр. вартість її зростала, а от у 2022 році, що позначився на підприємстві і проблемами із реалізацією, і понесеними збитками внаслідок погодних умов, мала тенденцію до зниження. Так, у 2022 році собівартість складала 8114 тис. грн, що на 74,8% менше, ніж у 2021 році. З цього впливає недоотримання СФГ «Володар» коштів та в результаті отриманням збитку від здійсненої діяльності. Робимо висновок, що

організація не змогла нівелювати понесені витрати на вирощування агропродукції.

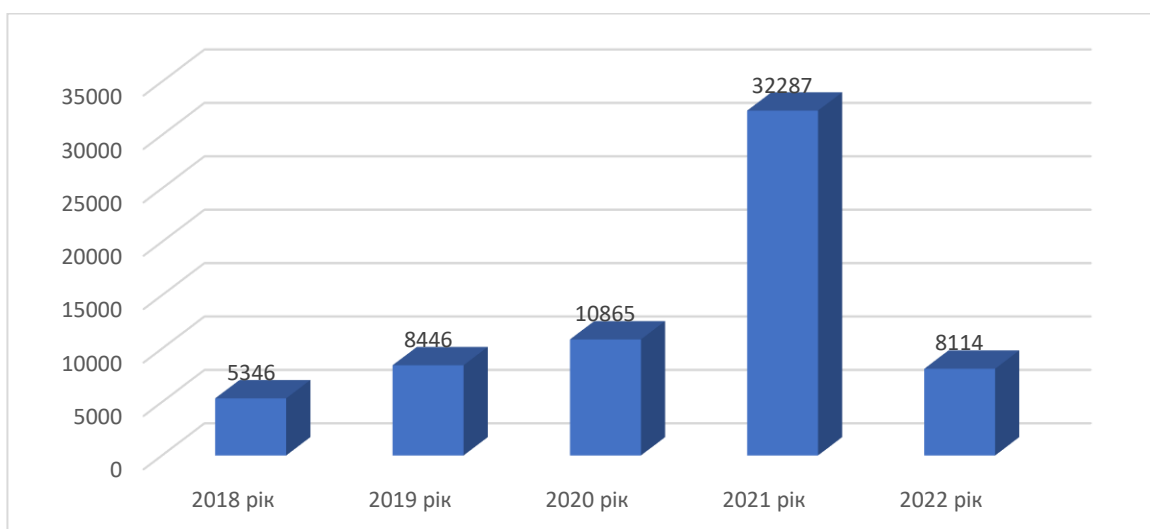


Рис. 2.6. Динаміка собівартості продукції СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Відповідно, така ситуація прослідковується вже на етапі отримання валового прибутку, що зображено на рис. 2.7.

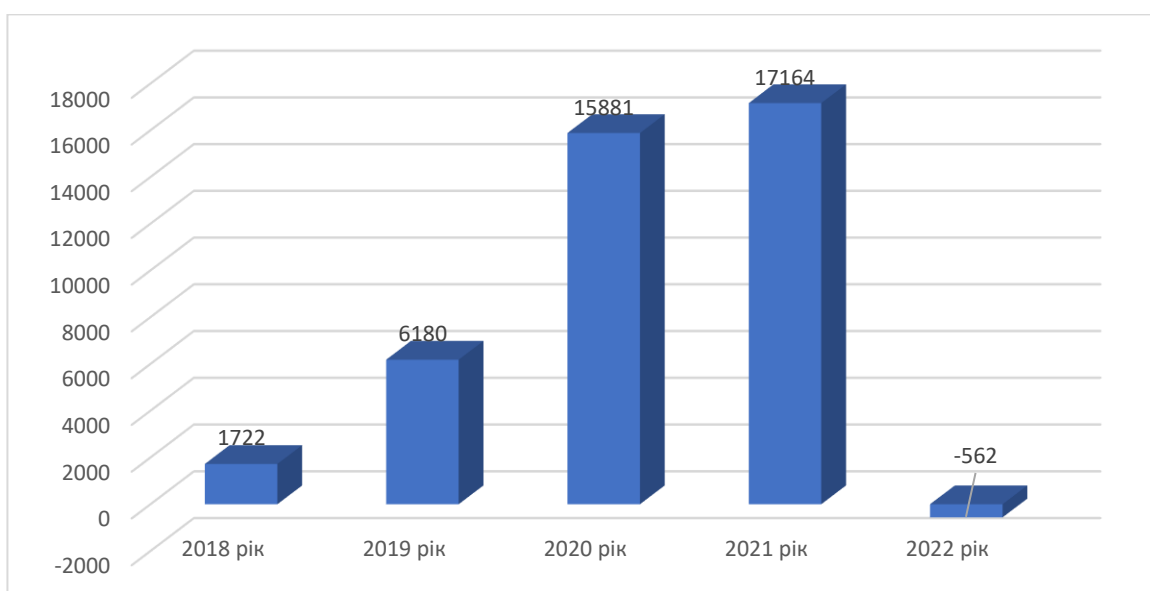


Рис. 2.6. Динаміка валового прибутку СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Зокрема, ми бачимо, що у 2018 році вартість отриманого СФГ «Володар» валового прибутку становило 1722 тис. грн, в наступні періоди також констатуємо його ріст: у 2019 році в 2,5 рази (до 6180 тис. грн), у 2020 році ще на 156% (до 15881 тис. грн), а в 2021 році до 17164 тис. грн, тобто ще на 8% у порівнянні із попереднім роком. Вже у 2022 році господарювання підприємства було збитковим, і як результат СФГ «Володар» отримав валовий збиток у розмірі 562 тис. грн.

Аналізуючи показники фінансового результату від операційної діяльності СФГ «Володар» та відповідно фінансового результату від звичайної діяльності СФГ «Володар» 2018-2021 рр. роки, зауважимо, про їх рівність, позаяк підприємство відсутності за взятий до уваги період не отримало доходу від участі в капіталі, або ж інших фінансових доходів, Зокрема, можемо констатувати, що зростання даних сум для СФГ «Володар» мало зростаючу тенденцію, зокрема збільшення фіксуємо у розмірі 64,5%. Зауважимо, що внаслідок отримання СФГ «Володар» у 2022 році доходу, що склав 546 тис. грн, помічаємо зниження суми збитку фінансового результату від звичайної діяльності, що в кінцевому результаті склала 3481 тис. грн.

Динаміку чистого прибутку СФГ «Володар» відобразимо на рис. 2.7.

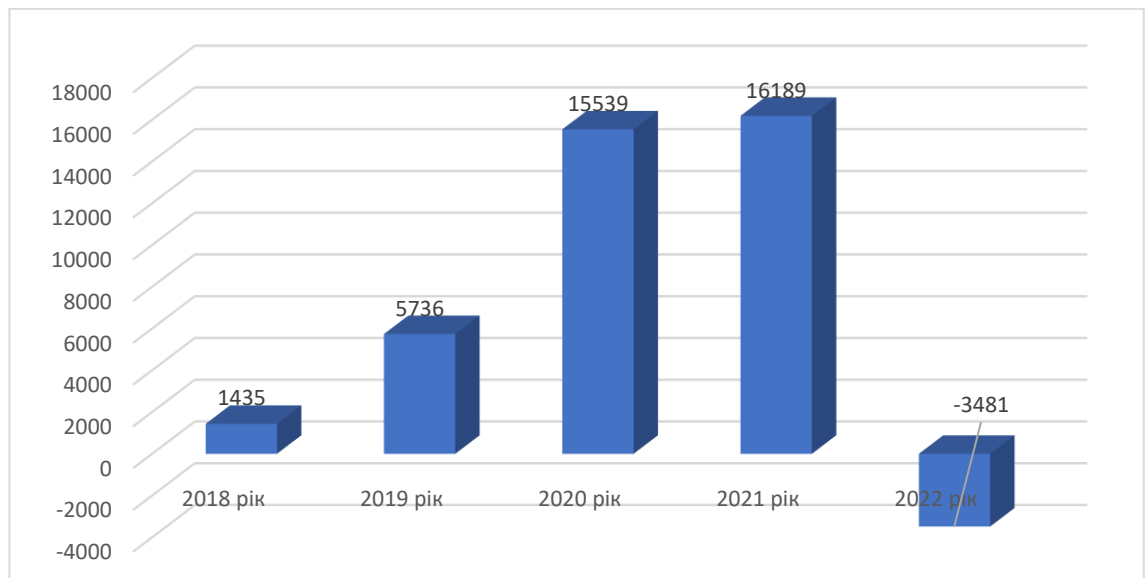


**Рис. 2.7. Динаміка чистого прибутку СФГ «Володар»
за період 2018-2022 рр.**

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Відповідно, ми бачимо, що СФГ «Володар» протягом господарювання у 2018 році отримало чистий прибуток у розмірі 1435 тис. грн. Фіксуємо зростання даного показника у майже у 3 рази (5736 тис. грн). Вартість чистого прибутку в 2020 році теж виросла у 1,7 разів у порівнянні із 2019 роком, а у 2021 році зростання склало 4,18%, однак це в динаміці функціонування СФГ «Володар» теж досить гарний результат. Загалом, чистий прибуток в 2021 році складав 16189 тис. грн. У 2022 році, очікувано СФГ «Володар» отримав збиток за причинами, озвученими нами раніше у загальній сумі 3481 тис. грн.

Розрахуємо та відобразимо динаміку середньорічної вартості дебіторської заборгованості СФГ «Володар» протягом 2018-2022 рр. на рис. 2.8.

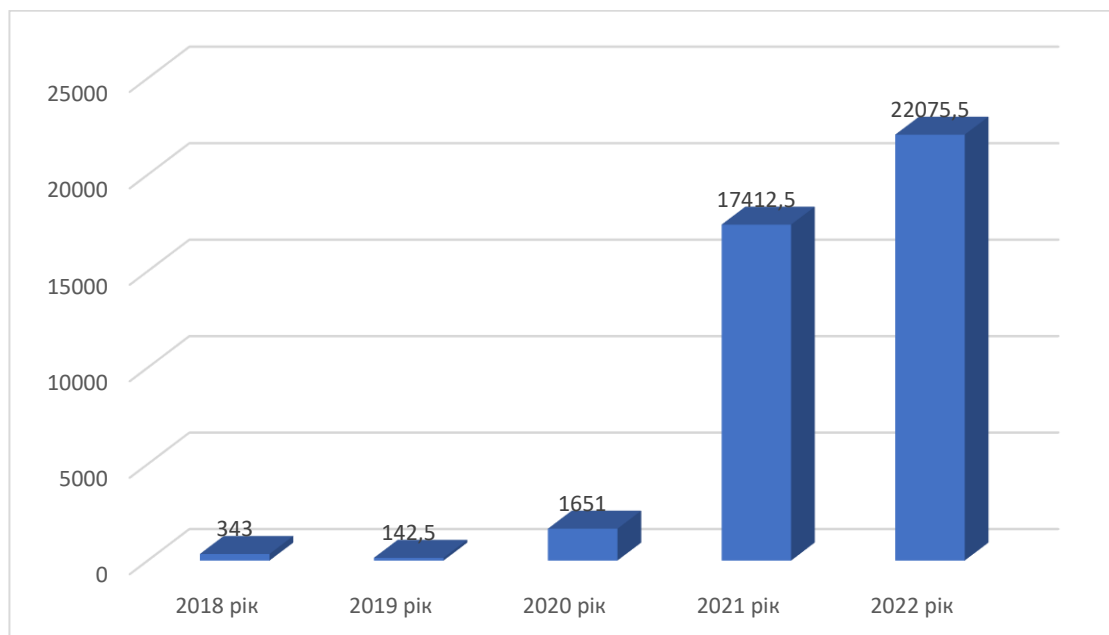


Рис. 2.8. Динаміка середньорічної вартості дебіторської заборгованості СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Ми можемо фіксувати зниження суми аналізованого показника за 2018-2019 рр. (в 2019 році вартість дебіторської заборгованості складала 142,5 тис. грн, що на 58,45% менше, ніж у 2018 році. Проте, за подальший період, а

саме 2020 – 2022 рр. її вартість почала стрімко збільшуватися: в 2020 році – майже у 10 разів більше, ніж в 2019 р. до 1508,5 тис. грн.; у 2021 році – до 17412,5 тис. грн, що ще у 9,5 разів більше, ніж в 2020 році%; в 2022 році фіксуємо зростання дебіторської заборгованості ще на 26,78% до 22075,5 тис. грн. Приходимо до висновку, що така ситуація не є позитивною для СФГ «Володар», позаяк немає змоги вільно використовувати власні фінансові ресурси, є ризик неповернення боргів.

Вважаємо за необхідне проаналізувати і вартість кредиторської заборгованості СФГ «Володар» за аналізований термін, що зображено нами на рис. 2.9.

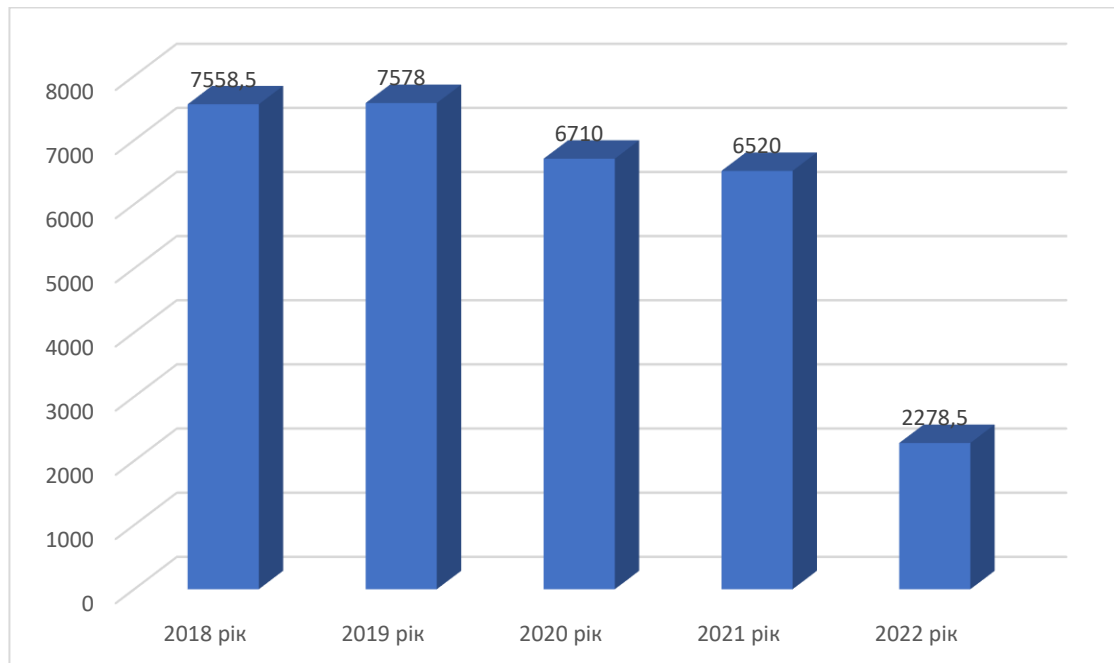


Рис. 2.9. Динаміка середньорічної вартості кредиторської заборгованості СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Маємо зауважити, що показник середньорічної вартості кредиторської заборгованості СФГ «Володар» протягом аналізованого періоду характеризувалась зниженням. Зокрема, за 2018-2022 рр. загальна її вартість зменшилась на 69,89%, що з урахуванням високих показників росту інфляції досить вагомо зменшилась (до 2278, 5 тис. грн у 2022 р.). Однак, варто тримати ситуацію із поверненням боргових зобов'язань в зоні контролю для

утримання оптимального балансу між використанням власних та залучених коштів.

Коротко зупинимось на аналізі валюти балансу СФГ «Володар» за 2018-2022 рр.. Зокрема, її значення мало позитивну тенденцію за означений період. Загальний показник зростання становив 201%.

Співвідношення необоротних та оборотних активів відображено нами на рис. 2.10.

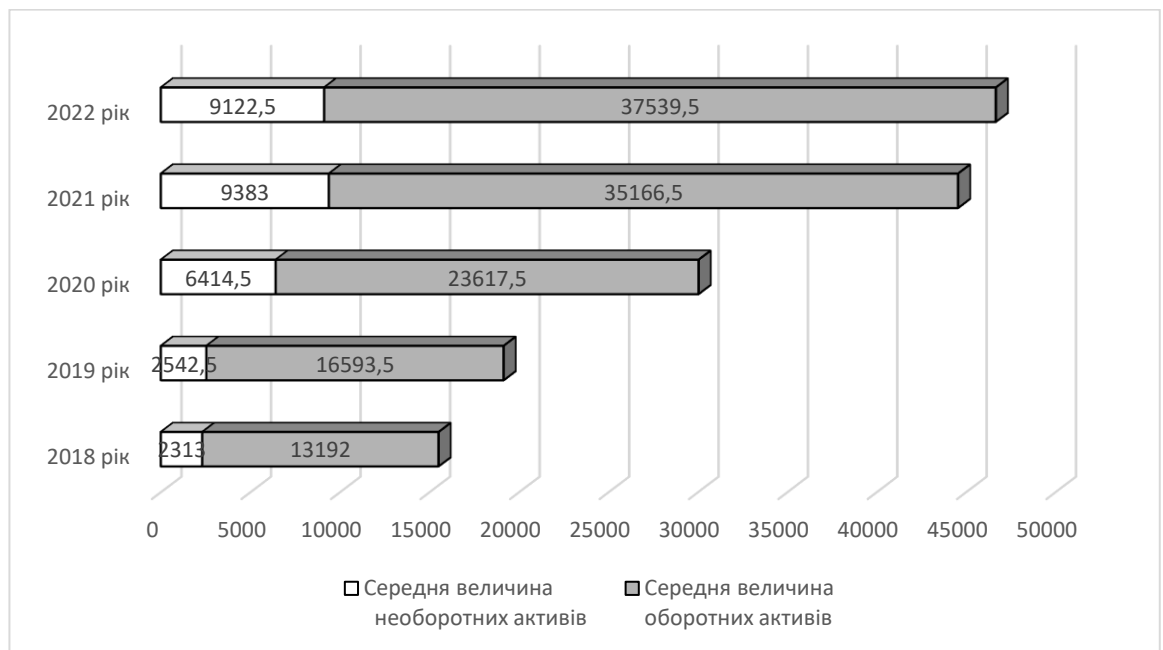


**Рис. 2.10. Співвідношення необоротних та оборотних активів
СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.**

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Маємо відзначити, що загалом значення як необоротних, так і оборотних активів СФГ «Володар» в означені терміни мало тенденцію до зростання. Зокрема, можемо фіксувати збільшення значення першого показника за 2018-2022 рр. на 2,9 разів, а відповідно другого майже на 1,8 рази.

Зауважимо, що для СФГ «Володар» характерним є переважання величини оборотних активів над необоротними. Таке співвідношення збереглося протягом аналізованих 2018-2022 рр. Зокрема, у 2018 році

фіксуємо співвідношення необоротних активів до оборотних у розмірі 15% до відповідно 85%, а у 2022 році така залежність складала 19,5% до 80,5% у напрямі росту величини необоротних активів.

Розглянемо співвідношення власного та залученого капіталів СФГ «Володар» та відобразимо на рис. 2.11.

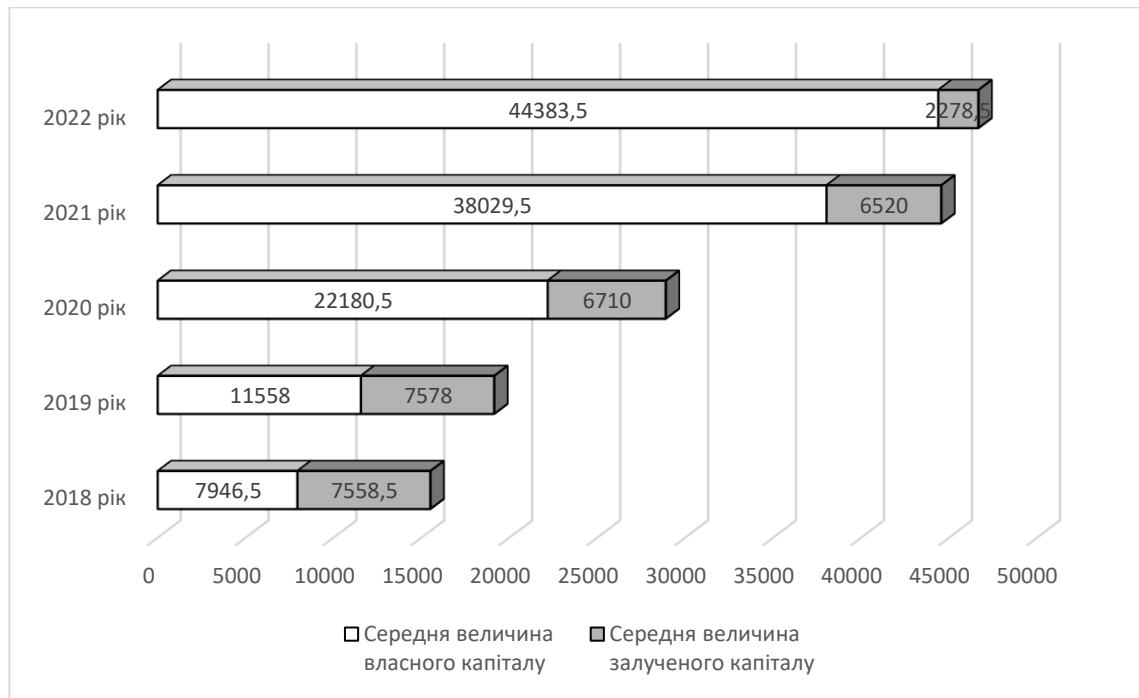


**Рис. 2.11. Співвідношення власного та залученого капіталу
СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.**

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К].

Спостерігаючи співвідношення даних видів капіталів, зауважимо, що якщо у 2018 році СФГ «Володар» здійснював свою діяльність, комбінуючи використання власного та залученого капіталу у пропорції 51% до 49% з переважанням використання власних ресурсів, то за аналізований період така тенденція почала зрушуватися у бік превалювання використання власного капіталу. Зокрема, у 2022 році констатуємо залучення у загальному обсязі лише 5% залучених коштів та 95 %. Зауважимо, що така ситуація не є позитивною, оскільки підприємство не використовує можливість для зростання у повній мірі, втрачаючи переваги у конкурентній боротьбі.

Додамо, що величина власного капіталу СФГ «Володар» за вказані 2018-2022 рр. зросла більш ніж в 4,5 рази, в ой же час, величина залученого капіталу знизилась на 69,86%.

Далі, вважаємо за необхідне визначити рентабельність витрат. Значення даного показника після відповідних розрахунків відобразимо на рис. 2.12.

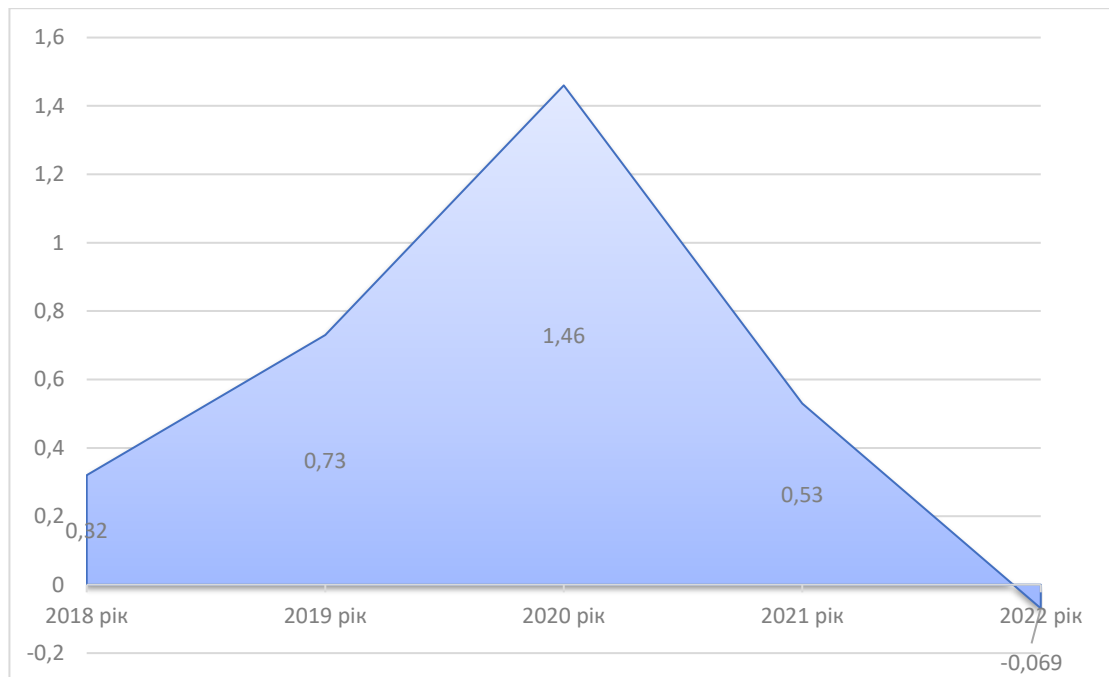


Рис. 2.12. Динаміка коефіцієнту рентабельності витрат СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Зауважимо, що коефіцієнту рентабельності витрат на успішно функціонуючих підприємствах притаманне зростання. В цілому, до кризового 2022 року ми спостерігали нарощення значення цього показника. Зокрема, в період з 2018 р. по 2021 р. класично відбувалось зростання рентабельності витрат із 0,32 до 1,46. Це можна пояснити зростанням валового прибутку. Через підвищення вартості витрат, а отже і загальної собівартості продукції, зниження рентабельності витрат у 2021 році до 0,53. Через збитковість господарювання у 2022 році констатуємо переважання

собівартості над доходом, що в свою чергу спровокувало від'ємне значення аналізованого показника.

Наступним розрахуємо показник рентабельності активів і відобразимо його динаміку на рис. 2.13.

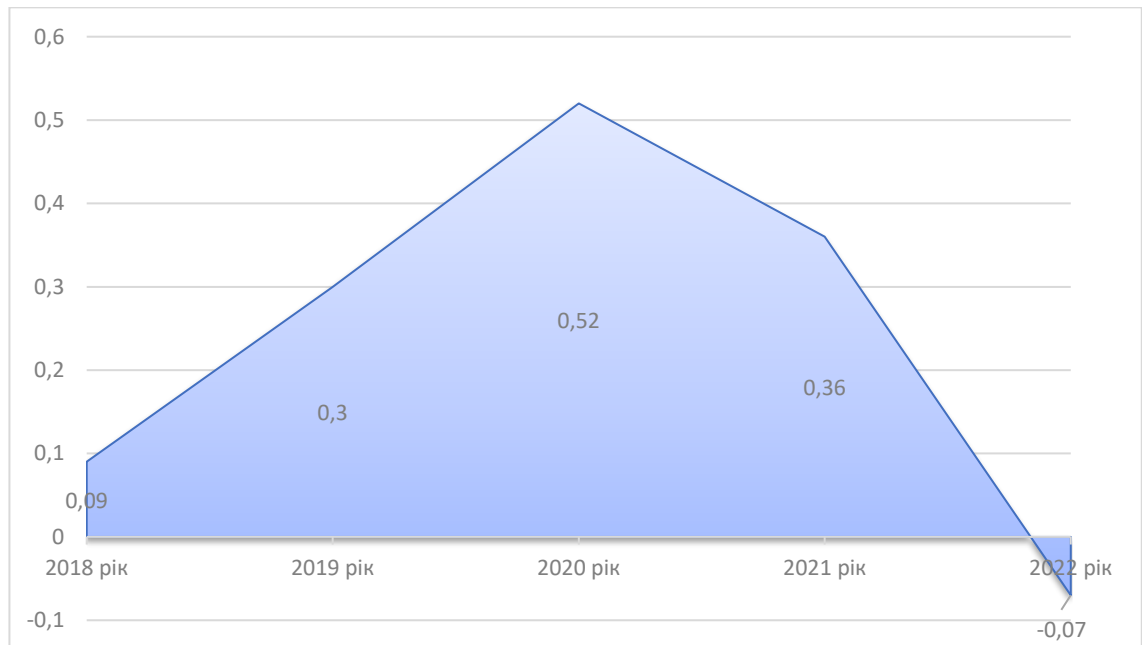


Рис. 2.12. Динаміка коефіцієнту рентабельності активів СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Аналізуючи вказаний показник, зауважимо, що достатнім вважається утримання його на рівні 0,14. Тому, виходячи із даного твердження, бачимо, що у 2018 році показник діяльності за аналізом активів не досягав нормованого значення, оскільки за нашими розрахунками становив 0,009. У 2019 році помічаємо його зростання, що досягло бажаного рівня і становило 0,3. У 2020 році фіксуємо значний приріст показника рентабельності активів (до 0,52). 2021 рік охарактеризувався певним спадом в господарюванні, отож бачимо і зниження розрахованого показника до 0,36, що в цілому відповідає очікуванням про ефективне функціонування. Як і є очікуваним, збиткова діяльність не могла призвести до позитивного значення показника рентабельності активів, тож у 2022 році констатуємо негативне його

значення на рівні 0,07. Загалом, просліджуючи тенденцію, вважаємо, що об'єктивні обставини, що зумовили збиткове функціонування підприємства в останній рік, не є показовими про формування висновків про неефективну діяльність. Тож, рекомендуємо керівництву уважно розробляти стратегію функціонування на майбутнє, що дозволить нівелювати негативний вплив зовнішніх факторів та не втратити позиції на ринку.

Наступним, охарактеризуємо показник рентабельності капіталу та відобразимо на рис. 2.14.

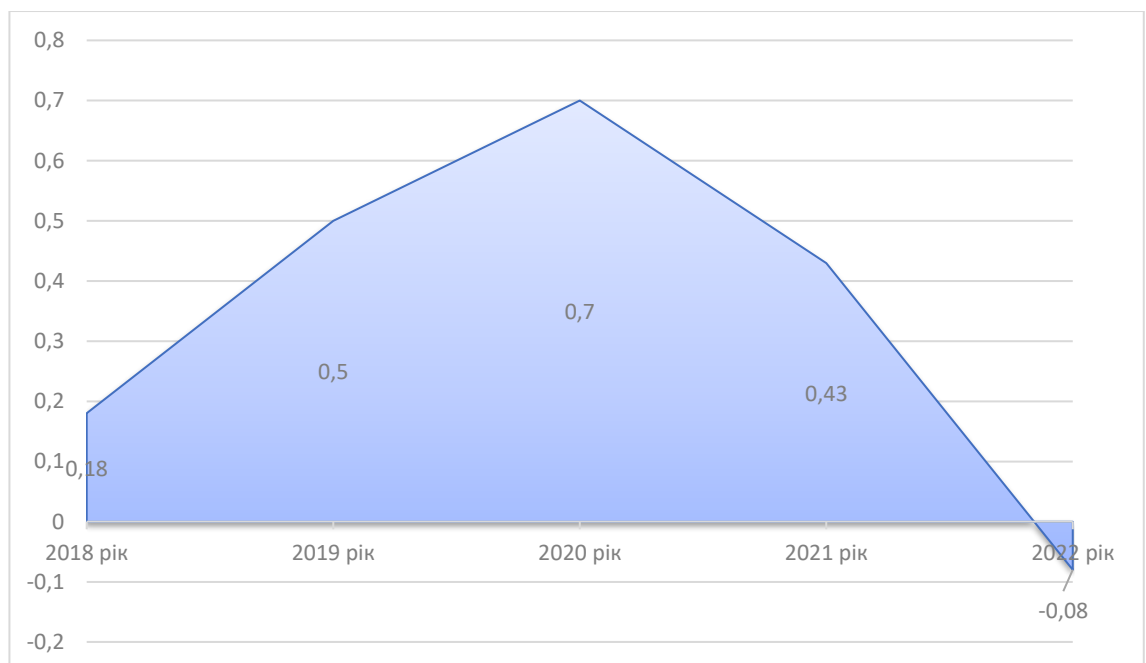


**Рис. 2.13. Динаміка коефіцієнту рентабельності власного капіталу
СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.**

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Зауважимо, що віддача власного капіталу, за оцінками експертів, для успішного функціонування має триматися на рівні 0,2. Відповідно, можемо зробити висновок, що для СФГ «Володар» значення даного показника було в рамках норми: 0,18 у 2018 році, 0,5 у 2019 році, 0,7 у 2020 році, 0,43 у 2021 році. Знову ж таки, розуміючи, що СФГ «Володар» в кінцевому підсумку діяльності отримало збиток, констатуємо негативне значення рентабельності власного капіталу у 2022 році.

Відобразимо динаміку коефіцієнту рентабельності оборотності запасів СФГ «Володар» на рис. 2.14 за аналізований нами період.

Ми бачимо, що у 2018 році значення даного коефіцієнта дорівнювало 0,55, а протягом 2019-2021 рр. відбувалося його зростання із стрімким збільшенням у 2021 році (до 2,43), що можна пояснити значним зростанням вартості запасів, що спровокувало і підйом величини собівартості. У 2022 році очікувано значення коефіцієнту знизилось, однак не до критичного рівня. Зокрема, фіксуємо його на рівня 0,68.

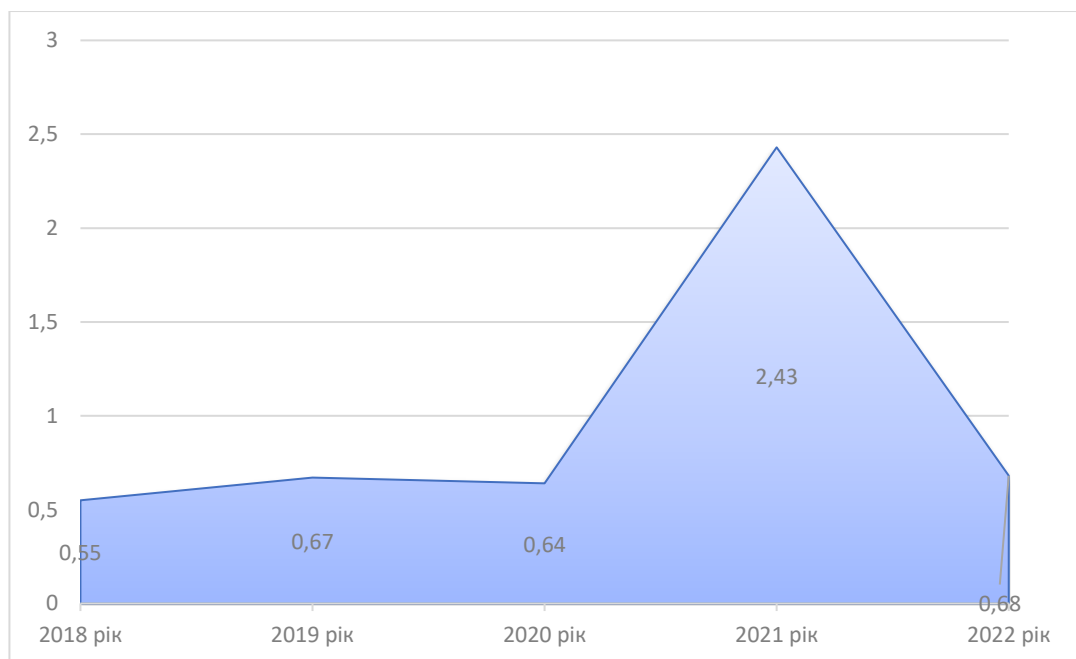


Рис. 2.14. Динаміка коефіцієнту рентабельності оборотності запасів СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Розглянемо динаміку оборотності кредиторської та дебіторської заборгованості на СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр. на рис. 2.15. та 2.16.

Зауважимо, що беручи до уваги, що розрахунок коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості має на меті показати керівництву превалювання виручки над середньозваженою дебіторською заборгованістю, що, як зрозуміло має мати в ідеалі тенденцію зростання. В реальних умовах, на

прикладі на СФГ «Володар» ми можемо бачити зростання значення цього показника в 2018 році від 20,61 до 102,62 в 2019 році. Після чого фіксуємо зниження його до значення 16,2 в 2020 році і подальше скорочення до 2,84 в 2021 році та 0,34 в 2022 році. Розрахунок на базі отриманих показників терміну погашення дебіторської заборгованості складав в 2018 році 18 днів, в та 4 дні в 2019 році – 4 дні. Після чого термін погашення боргів дебіторами зростає аж до 1067 днів в 2022 році, що не можна назвати позитивним. Ми вважаємо, що для забезпечення безпеки існування підприємства варто переглянути позицію управління дебіторською заборгованістю.

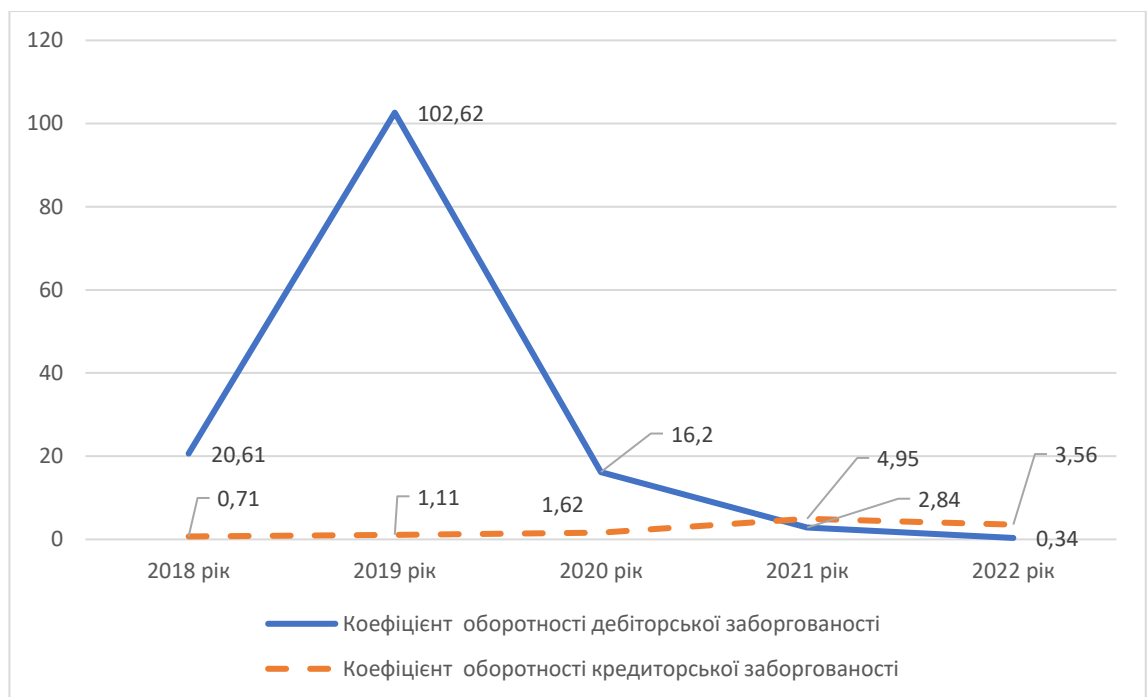


Рис. 2.15. Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Розрахунок показника оборотності кредиторської заборгованості має на меті показати керівництву превалювання доходу над середньорічною кредиторською заборгованістю що, знову ж таки має в ідеалі збільшуватися. Можемо констатувати таку тенденцію на СФГ «Володар» у 2018-2021 рр. Так, відбувалося зростання аналізованого показника з 0,71 у 2018 році до 1,11 в 2019 році, після чого розрахунки доводять зростання оборотності

кредиторської заборгованості до 1,62 в 2020 році і аж до 4,95 – в 2021 році. Зрозуміло, що зниження обсягу валової виручки у 2022 році призвело і до зниження розрахункового значення показника в 2022 році 3,56. Логічно, що такої ж тенденції набрала і динаміка строку погашення кредиторської заборгованості, яка знижувалась від 516 днів у 2018 році до 74 днів у 2021 році. У 2022 році фіксуємо зростання терміну погашення заборгованості перед кредиторами аж до 103 днів.

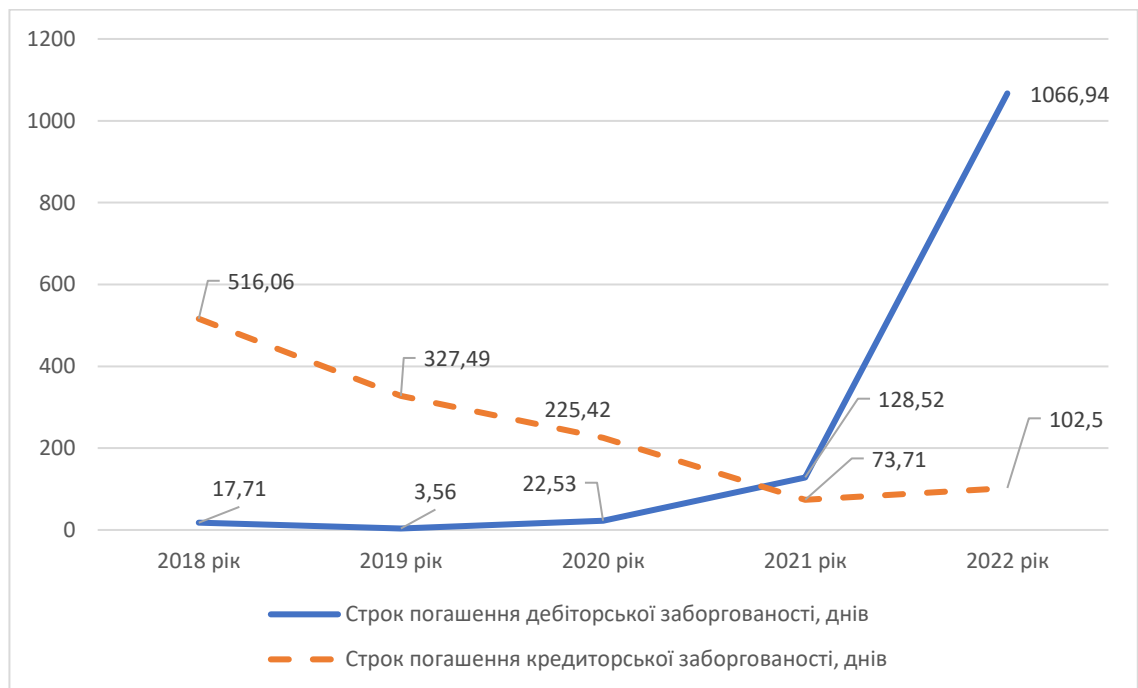


Рис. 2.15. Строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованості СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Вважаємо, що для повноти розуміння ситуації із забезпеченням економічної безпеки СФГ «Володар» у 2018-2022 рр. варто розрахувати показники фінансової ліквідності. Зокрема, відобразимо динаміку поточної ліквідності на рис. 2.16., що дасть змогу зробити висновок про достатність у СФГ «Володар» оборотних коштів для відповідальності за власні борги упродовж року. Рекомендовано, щоб значення даного показника трималося в

області 1, що ми і бачимо, аналізуючи діяльність СФГ «Володар». Так, спостерігаємо збільшення значення означеного від 1,72 до 32,41 за аналізований період. Приходимо до висновку, що СФГ «Володар» в змозі в необхідний термін відповісти на зобов'язання, які перед ним виникають, не допускаючи появу боргів.

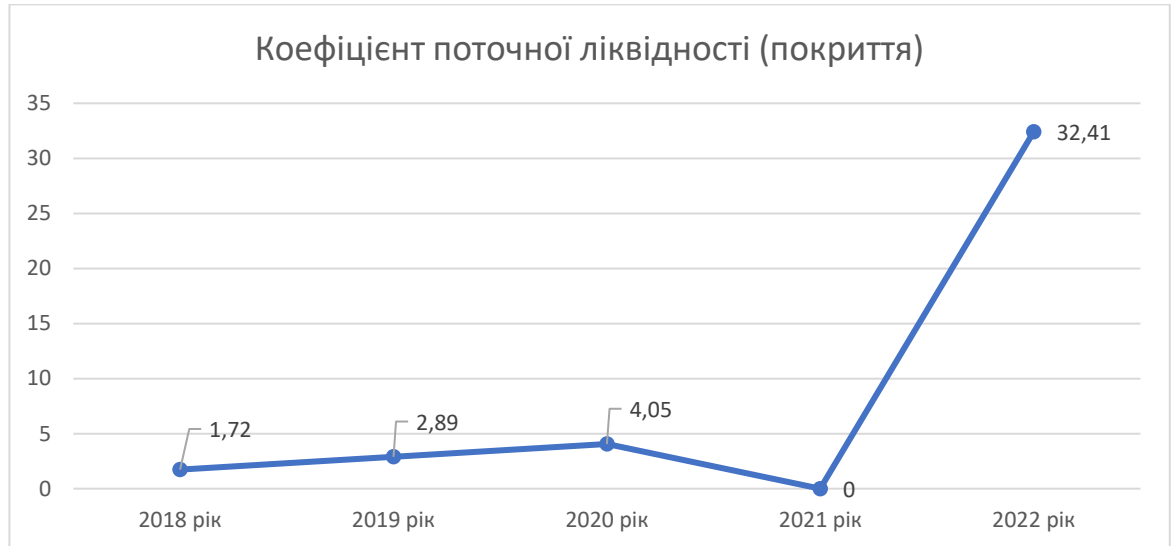


Рис. 2.16. Динаміка поточної ліквідності СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

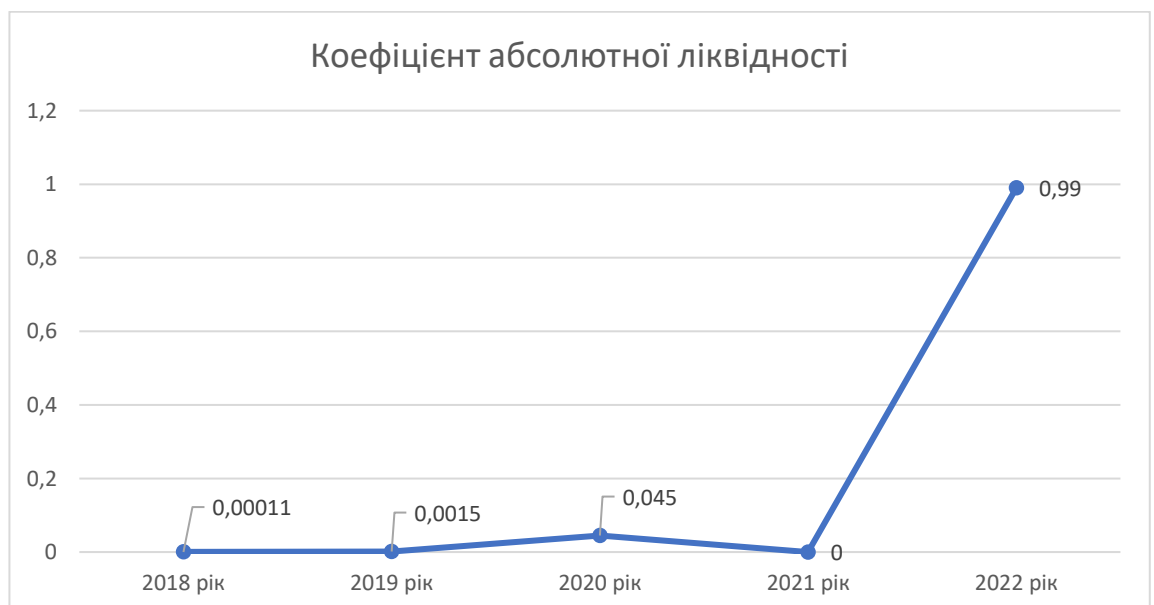


Рис. 2.17. Динаміка абсолютної ліквідності СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Розрахунок коефіцієнту абсолютної ліквідності СФГ «Володар» дозволяє оцінити спроможність його погасити короткострокові борги. Аналіз даного показника, як ми бачимо, показує досить низьку його здатність через практику вкладення отриманих коштів у розвиток діяльності: закупку насіння та ЗІЗР, покриття матеріальних потреб, оновлення техніки, тощо. Відповідно, на рахунках СФГ «Володар» дуже мало коштів та готівки, що знижує значення абсолютної ліквідності. Критичний вважається досягнення значення до 0,2-0,35, що, як ми помічаємо відповідає дійсності лише у 2022 році, коли значення розраховано нами на рівні 0,99. Вважаємо, що варто збалансувати політику щодо утримання коштів на банківських рахунках з точки зору укладення взаємовигідних контрактів та залучення інвесторів, а також не допускати простій коштів лише для формування іміджу серед потенційних партнерів.

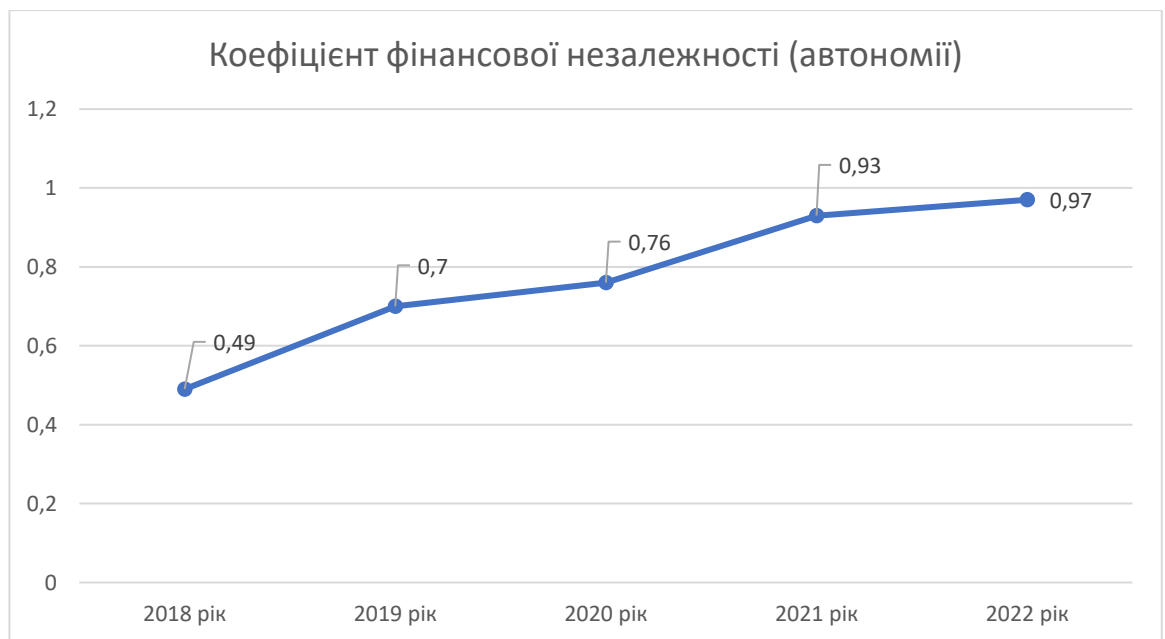


Рис. 2.18. Динаміка коефіцієнту фінансової незалежності СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Розрахунок коефіцієнту фінансової незалежності (див. рис. 2.18) СФГ «Володар» дає змогу визначити здатність використання для відповіді на

зовнішні зобов'язання власні активи без додаткового залучення кредитних ресурсів, що визначається утриманням його значення на рівні 0,5. Фіксуємо дещо нижчі показники щодо даної ситуації на СФГ «Володар» у 2018 році (на рівні 0,49). Після чого всі розрахункові дані були вищі за очікувані. Зокрема у 2022 році фіксуємо його значення на рівні 0,97.

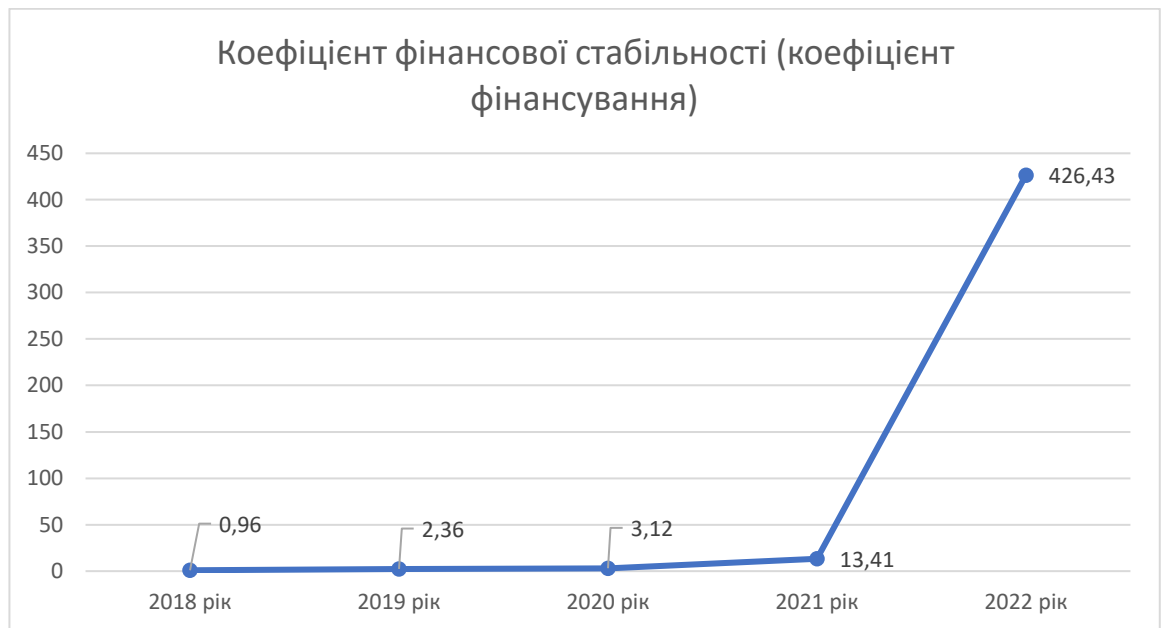


Рис. 2.19. Динаміка фінансової стабільності СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Можливість зрозуміти спроможність забезпечити погашення боргів СФГ «Володар» власними коштами дає змогу розрахунок коефіцієнту фінансової стабільності, при чому превалювання власних фінансових ресурсів на запозиченими вказує на стійкість організації в фінансовому плані. Логічно, що таке співвідношення має бути близьким до 1. Бачимо, що на СФГ «Володар» фінансову стабільність можна констатувати за увесь аналізований строк, починаючи із 2019 року (у 2018 р. показник дорівнював 0,96). Зауважимо, що у 2022 році відбувається стрімке зростання показника, що в цілому вказує на стабільність функціонування СФГ «Володар» (426,43

пункти), навіть у складних умовах воєнного стану, несприятливих кліматичних умов, росту курсу долара, тощо.

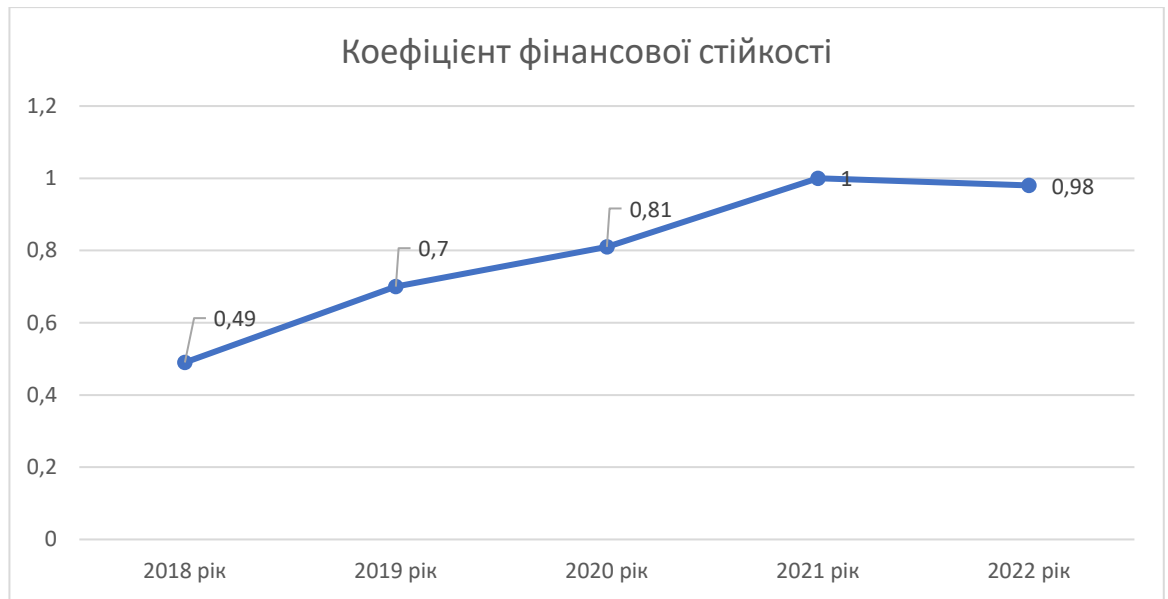


Рис. 2.20. Динаміка фінансової стійкості СФГ «Володар» за період 2018-2022 рр.

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К]

Розрахунок показників СФГ «Володар», що характеризують фінансову стійкість означеного агропідприємства показують частину тих джерел фінансування, які є стабільними у загальному їх об'ємі. Оптимально, в даній ситуації вважається на думку фахівців досягати і підтримувати значення коефіцієнту на рівні 0,85, що як ми бачимо, означеному підприємству вдалось лише і період 2021-2022 рр., не зважаючи на певний спад в діяльності та отримані збитки. Укріплення позицій, зважаючи на кризові явища, військові дії, ризики з погодними умовами, будуть доречні з точки зору керівництва підприємства.

Підводячи підсумки фінансового аналізу СФГ «Володар» можемо оцінити його на рівні середнього. Не зважаючи на збиткову діяльність останнього року, розрахунок певних показників показав на фінансову оптимізацію, отримання переваг у налагодженні співпраці з партнерами та стабілізації фінансової стійкості агропідприємства. Підкреслимо, що керівництву варто уважно ставитися до проблем та вчасно здійснювати

моніторинг оточуючого середовища з ціллю забезпечити перспективи функціонування компанії на майбутнє.

Аналіз поточного стану безпеки функціонування СФГ «Володар» варто розпочати із розрахунку даного показника на основі багатфакторної моделі Е. Альтмана, яку прийнято розраховувати за нижченаведеною формулою 2.1.

$$Z = 1,2 \cdot K_{об} + 1,4 \cdot K_{нп} + 3,3 \cdot K_p + 0,6 \cdot K_{п} + 1,0 \cdot K_{от} \quad (2.1.)$$

де $K_{об}$ - частка ваги оборотних засобів у активах підприємства;

$$K_{об} = \frac{p.1195 \text{ ф.1} - p.142 \text{ ф.1}}{p.1300 \text{ ф.1}}, \quad (2.2)$$

$K_{нп}$ - рентабельність активів;

K_p - рентабельність активів, розрахована із урахуванням балансового прибутку;

$K_{п}$ - коефіцієнт покриття;

$K_{от}$ - віддача всіх активів;

$$K_{от} = \frac{p.2350(2355) \text{ ф.2}}{p.1300 \text{ ф.1}}, \quad (2.3)$$

Результати розрахунків занесемо у таблицю 2.

Таблиця 2.5.

Розрахунок фінансової безпеки СТОВ «СФГ «Володар»

Показник	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Абсолютне відхилення				
						2019/ 2018 рр.	2020/ 2019 рр.	2021/ 2020 рр.	2022/ 2021 рр.	2022/ 2018 рр.
$K_{об}$	0,20	0,19	0,37	0,56	0,59	-0,01	0,18	0,19	0,03	0,39
$K_{нп}$	0,09	0,30	0,52	0,36	-0,07	0,21	0,22	-0,16	-0,43	-0,16
K_p	0,19	0,30	0,52	0,26	-0,07	0,11	0,22	-0,26	-0,33	-0,26
$K_{п}$	1,72	2,89	4,05	-	32,41	1,17	1,16	-	-	30,69
$K_{от}$	0,08	0,28	0,39	0,33	-0,08	0,2	0,11	-0,06	-0,41	-0,16
Z	2,11	3,65	5,71	2,36	19,75	1,55	2,06	-3,34	17,38	17,64

Джерело: [складено за даними додатків Ж - К].

З таблиці 2.5 помічаємо, що отримані розрахунки коефіцієнту оборотних засобів СФГ «Володар» за досліджуваний період виросло з 0,2 в 2018 році до 0,56 в 2022 р., що можемо назвати позитивною динамікою. Негативно змінилось значення рентабельності активів, розрахована як за чистим, так і балансовим прибутком, що негативно вплинуло на загальний

коефіцієнт безпеки в цілому. Показник покриття СФГ «Володар» за означений період зріс з 1,72 до 32,41 (в 17 разів). Констатуємо наявність достатнього числа обігових коштів, що винесло позитивний вплив на унеможливлення банкрутства. Розрахунок показника віддачі всіх активів СФГ «Володар» у 2018-2021 рр. мав позитивну тенденцію (ріст з 0,08 до 0,33), а вже в 2022 році був негативним. .

Зважаючи на рівні ймовірності настання банкрутства за методом Альтмана, приходимо до висновку, що у 2022 р. така ймовірність є дуже низькою. Тобто, СФГ «Володар» має певний запас міцності, що не дозволить йому в найближчий період за умови підтримання збалансованого господарювання опинитися на межі ліквідації.

Як, нами було означено у 1 розділі, вагому роль у забезпеченні економічної безпеки агропідприємства відіграє кадрова складова. Зауважимо, що за дану складову має нести відповідальність власне відділ кадрів, а також головний інженер, керівник підприємства.

За цю складову безпеки повинна відповідати кадрова служба (відділ кадрів) та особисто головний інженер.

Проведемо кількісний та якісний склад персоналу на СФГ «Володар» і подамо його в табл. в табл. 2.6.

Якісний склад персоналу відзначається тим, що не відмічено в його складі жодного інноватора (раціоналізатора, винахідника), також відсутні працівники із науковими ступенями та званнями. Підприємство не приділяє, на жаль, належної уваги розвитку кадрів, про що свідчать дані відсутності проходження персоналом кваліфікації, що зокрема відноситься і до керівного персоналу. Дивлячись на те, що СФГ «Володар» за кількістю працюючих є малим агропідприємством, значення коефіцієнту впливу кадрів суттєвими (у 2018 році – 14%, у 2019 році – 19%, у 2020 – 11%, у 2021 році – 24%, у 2022 році – 7%), проте, більшість із них звільняється у зв'язку із природною плінністю. В 2021 році спостерігає зростання плінності кадрів, що пояснюється звуженням асортименту і скороченням штату. З іншого боку,

відчуваючи потребу в розширенні діяльності для забезпечення продовольчої безпеки керівництво прийняло рішення збільшити кількість працівників у 2022 році. Варто зауважити, що за останній 2023 рік відчувається нестача персоналу, що пов'язано із веденням воєнних дій в Україні. Тому підкреслимо, що кадрова безпека наразі виступає однією із вагомих складових забезпечення ефективної роботи СФГ «Володар».

На СФГ «Володар» не працюють пенсіонери, хоча вже у 2023 році нам відомо про початок такої практики, що пов'язано із нестачею кадрів. Питома вага працівників передпенсійного віку є незначною, зокрема у 2022 р. їх чисельність у загальному штаті становила 7%.

Таблиця 2.6

Кількісний та якісний склад працівників СФГ «Володар»

Показник	2018рік	2019 рік	2020рік	2021 рік	2022 рік
Середньооблікова кількість працівників	29	27	28	22	27
Кількість працюючих у віці:					
15-34	12	11	11	10	13
з них 15-24	4	3	3	2	3
25-34	8	8	8	6	10
35-49	10	10	11	2	8
50-54	4	5	5	1	4
55-59	3	1	1	1	2
Кількість працівників, які мають вищу освіту за освітніми рівнями:					
неповна та базова вища освіта	4	4	3	3	4
повна вища освіта	9	7	8	8	6
Кількість прийнятих працівників протягом року	2	3	4	0	1
Кількість звільнених працівників протягом року	4	5	3	6	2
Кількість звільнених працівників з вищою освітою протягом року	0	2	1	0	1
Кількість інженерно-технічних працівників	5	5	6	4	5

Джерело: [складено за даними додатків Б -Е]

Маємо підкреслити, що загальна частка інженерно-технічних кадрів є вагомою – 18,5% у 2022 році, що дозволяє говорити про ґрунтовні підстави формування потужного кадрового ядра та забезпечення власне базису кадрової безпеки підприємства.

Загалом, підбиваючи підсумки проведеного аналізу, зауважимо, що стан безпеки СФГ «Володар» можна трактувати як стабільний. Є певні проблеми із фінансовими результатами господарювання, кадрові проблеми, які за недбалого ставлення можуть перерости у значні. Серед загроз та ризиків, безумовно, на сьогодні важливу роль відіграють ті, що викликані економічною кризою в постпандемійний період та воєнний стан. Особливо не піддаються впливу ті, що безпосередньо пов'язані із руйнацією майна внаслідок ракетних атак. Не применшуємо важливість і кліматичних ризиків, тож вважаємо, що майбутнє СФГ «Володар» має бути тісно пов'язане із постійним контролем діяльності організації, а також, зважаючи на проблеми з кадровим забезпеченням, вирішенням її можуть стати впровадження оптимальних новітніх технологій, що дозволять зменшити потребу в кадрових ресурсах.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СФГ «ВОЛОДАР»

3.1. Впровадження паспортизації загроз як інструменту проведення моніторингу стану економічної безпеки СФГ «Володар»

В умовах кризового функціонування економічної системи України, що негативно позначається на діяльності аграрних підприємств, внаслідок активного введення воєнних дій на території нашої держави, блокування портів, зниження обсягів експорту, здорожчання паливно-мастильних та насіннєвих та інших ресурсів, необхідних для здійснення ефективного господарювання, зауважимо, що вибудування дієвої системи моніторингу направлено на досягнення забезпечення ефективності управління економічною безпекою набуває нагальності. Зокрема, це стосується досліджуваного підприємства СФГ «Володар». Загалом, маємо зазначити що система моніторингу за своєю сутністю вимагає формування паспортів щодо визначення загроз економічній безпеці аграрного підприємства. Такі паспорти загроз, а також перманентна потреба коригування їх змісту виступає основоположною передумовою формування та впровадження єдиної методики проведення комплексного аналізу та всестороннього моніторингу основних загроз фінансово-економічній безпеці, що дозволить, на їх основі, вчасно запровадити систему дієвих стратегічних заходів для утримання конкурентних позицій аграрного підприємства на ринку, враховуючи ситуацію, яка складається на ринку та геополітичному просторі.

Передумовою успішності господарювання аграрного підприємства, зважаючи на складні умови оточуючого середовища, є формування підґрунтя з позиції забезпечення економічної безпеки, а тому вважаємо важливим визначити основоположні фактори, які впливають на неї. Однак, перед цим варто здійснити уточнення щодо сутнісного змісту та переліку завдань, який

повинен виконувати паспорт загроз, щоб чітко розуміти як його варто скласти з урахуванням особливостей функціонування організації [11].

Маємо зауважити, що розробка паспорту загроз для підтримання належного рівня економічної безпеки аграрного підприємства дає змогу встановити та провести подальшу оцінку певних подій або дій що виникають під час провадження господарської діяльності, що потенційно можуть створювати загрозу для втілення важливих кроків для досягнення інтересів даної організації на ринку, а також дозволяє визначити основні підвалини розробки організаційних та правових складових механізму забезпечення безпеки господарювання з урахуванням особливостей підприємства. Такий паспорт виступає в якості джерела інформації, що дає змогу визначити рівень готовності аграрного підприємства до попередження, а також зменшення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, знизити наслідки виникнення надзвичайних ситуацій, насамперед економічного спрямування [2].

Зауважимо, що розробка кожного конкретного паспорту загроз має здійснюватися, ґрунтуючись на наступних теоретико-методологічних підвалинах.

У якості об'єкта формування паспорту загроз може виступати будь-яке аграрне підприємство. Зокрема, користуючись напрацюваннями вчених, ми будемо розглядати у якості об'єкта дослідження підприємство - базу практики СФГ «Володар».

Основними завданнями розробки паспортів є здійснення на його основі моніторингу основних загроз економічній безпеці, зважаючи на ситуацію на ринку, проведення власне аналізу поточного стану економічної безпеки підприємства та подальша розробка, ґрунтуючись на отриманій інформації, стратегічних заходів, направлених на підвищення рівня економічної безпеки.

Маємо зауважити, що паспорт не розробляється одноразово на усі періоди функціонування підприємства, а має постійно оновлюватися. Зокрема, усталеною практикою є обов'язкове оновлення даних в паспорті щороку, або ж за потреби, дострокове уточнення даних у разі зміни керівного

складу управління організацією; за умови змінення основного напрямку господарювання; у разі виникнення стихійних лих або настання надзвичайних ситуацій; за умови проведення реорганізації підприємства, що являє собою або повну або часткову зміну утримувачів корпоративних прав або ж ліквідації певних відділів, зміни організаційно-правової форми господарської діяльності аграрного підприємства, створення на базі одного аграрного підприємства декількох, що зумовлює на підставі вчинених дій передачу або ж, навпаки, отримання прав коштів майна і зміну правонаступників, тощо [29].

Загалом, паспорт має типову форму і структуру, яка усталена, вибудована. Так, прийнято поділяти паспорт на три частини, перша з яких містить загальну інформацію про аграрну організацію, друга частина присвячена виокремленню ключових загроз, а також проведенню оцінки та виявлення рівня прогнозованих наслідків у разі їх реалізації. А третя частина містить у собі дані стосовно моніторингу основних показників забезпечення економічної безпеки з розподіленням їх за складовими функціонування [17].

Тож, розглядаючи першу частину паспорту, варто відобразити в ній такі дані як: назву організації, код ЄДРПОУ, також важливо подати юридичну та фактичну адреси розташування. Обов'язковою до відображення є інформація стосовно форми власності організації, а також виду економічної діяльності, що здійснюється. Для аграрних підприємств важливо відобразити дані стосовно площі оброблювальних угідь, привести середню кількість працівників, а також показати, хто є керівником організації.

В другій частині паспорту варто навести потенційні внутрішні та зовнішні загрози із паралельним проведенням оцінки важливості їх впливу на функціонування організації та визначити потенційні наслідки у разі їх настання.

У відповідності до вагомості загроз, варто визначити їх ключові характеристики, до яких варто віднести:

1. Визначення об'єкту загрози, що являє собою конкретний вагомий інтерес або цінність для організації, реалізації якого заважає дана загроза.

2. Визначення джерела загрози, у якості якого виступає певний суб'єкт, конкретне середовище, процес, явище, подія, які або окремо, або в своїй сукупності утворюють небезпечну ситуацію, в якій загроза може реалізуватися.

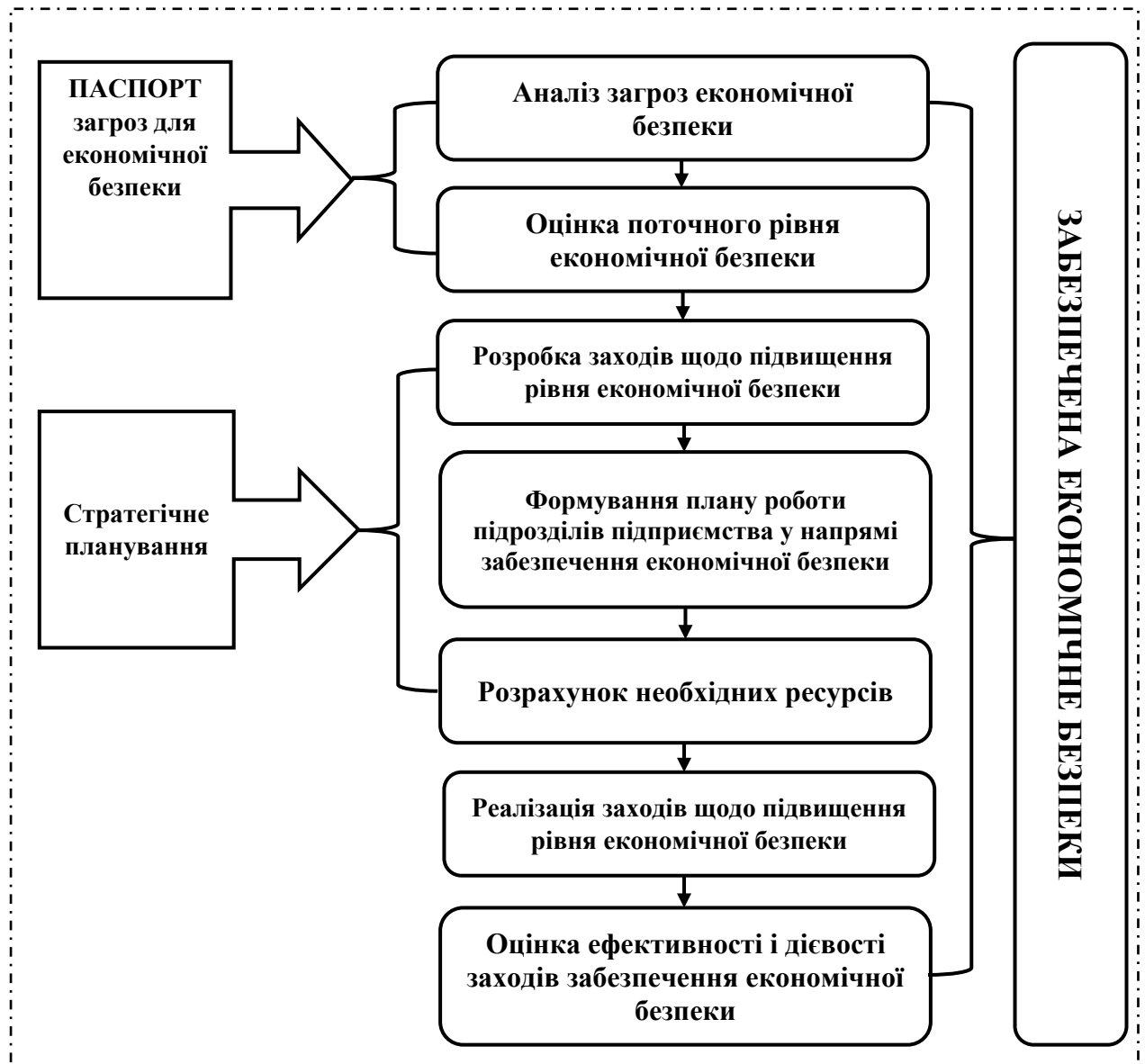


**Рис. 3.1. Роль паспортизації загроз у забезпеченні безпеки СФГ
«Володар»**

Джерело: [20]

3. Ймовірність реалізації загрози, що передбачає оцінку настання такої ситуації в балах: від нуля до десяти. Зауважимо, що в кожній конкретній ситуації, залежно від періоду здійснення господарської діяльності, ймовірність настання однієї тієї ж самої загрози може бути різною, відповідно, переглядаючи паспорт загроз, варто визначати цей показник, і в конкретний момент часу організація має вирішувати наскільки актуальною є зараз ця загроза і чи варто розробляти комплекс дій, щодо попередження або унеможливлення виникнення несприятливої ситуації. В даному ключі варто додати, що проведення оцінювання загроз може здійснюватися підприємством самотужки, або ж за рахунок залучення експертів.

4. Оцінка можливих наслідків на основі моделювання ситуації, за якої загроза таки реалізувалася, визначення прогнозованих наслідків, що можуть загрожувати функціонуванню організації. Маємо наголосити, що здійснення прогнозування потенційних наслідків реалізації загроз має базуватися на тенденціях розвитку зовнішніх обставин, які стимулюють її виникнення, а також інформації, яка була отримана внаслідок проведення моніторингу. Даний етап відіграє ключову роль в ідентифікації рівня загрози, тож вагому роль відіграє проведення хоча б орієнтовної кількісної оцінки потенційних наслідків негативного впливу загрози на життєздатність компанії. Вказані дані обумовлюють підґрунтя для уточнення або ж вибудування ієрархічного складу загроз, що є критично важливим для проведення оптимального розподілу наявних у організації ресурсів, які в подальшому спрямовуються на виявлення, визначення прогнозних наслідків, нейтралізацію та запобігання загрозі під час складання стратегічних планів забезпечення економічної безпеки.

5. Визначення перспективних способів та методики реакції організації на загрозу. При цьому, важливою є проекція реакції організації на ту чи іншу загрозу, що передбачає у керівництва появу чіткого розуміння важливості проранжовування загроз за рівнем впливу. Так, в даній ситуації для зовнішніх загроз, вплив яких організація не може ні зменшити, ні

унеможливити, можна застосувати варіант пристосування, а до загроз які певним чином піддаються зменшенню і стриманню, пропонується використовувати варіант захисту. Для захисту від уже відомих внутрішніх загроз можна використовувати варіант нейтралізації, при цьому для попередження та профілактики виникнення внутрішніх загроз можна застосовувати варіант запобігання.

Приходимо до висновку, що досліджуване підприємство не може наразі впливати на такі фактори як: несприятливі ситуації, обумовлені російською агресією, до яких можна віднести пошкодження майна, урожаю, внаслідок введення військових дій, блокування експортних коридорів, внесення неvigідних законодавчих коректив в функціонування господарської діяльності аграріїв, значний податковий тиск, диспаритет ціноутворення і, відповідно, має застосовувати варіант пристосування до таких загроз. Загрози ж, які пов'язані із недобросовісною конкуренцією, зниженням ринкової частки за рахунок виштовхування із ринків збуту рейдерськими захватами, низькою конкурентоспроможністю сільськогосподарської продукції, тощо досліджувана організація СФГ «Володар» може нівелювати за використання стратегію захисту.

Пропонуємо для досліджуваної організації деталізувати дану графу паспорту до рівня розробки алгоритму конкретних дій, суб'єктів, на яких покладене забезпечення безпеки, а також підпорядкованих їм засобів ресурсів та сил.

6. Окреслення кола суб'єктів забезпечення безпеки, до яких можна відносити як окремих посадових осіб, зокрема директора, маркетолога, бухгалтера, економіста, або ж відповідні відділи, наприклад, фінансовий відділ, інформаційно-аналітичний, економічний, тощо. Окрім цього, пропонуємо подати конкретний перелік осіб, які відповідатимуть за забезпечення безпеки підприємства.

Третя частина розробленого паспорту має включати власне процедуру моніторингу основних показників економічної безпеки за окремими

функціональними елементами. Так, на основі визначення основних складових економічної безпеки які подано нами в табл. 3.5, варто визначити ваговий коефіцієнт, який дає змогу зрозуміти важливість кожної окремої складової для забезпечення достатнього рівня економічної безпеки. Зокрема, для підприємства СФГ «Володар», нами визначені наступні вагові коефіцієнти що подані в табл. 3.1. Для уточнення вагомості даних складових ми скористалися експертною думкою керівника, головного бухгалтера та головного агронома СФГ «Володар», які якнайкраще орієнтуються в господарській діяльності даного підприємства [2, 7, 17, 19, 29]..

Таблиця 3.1.

Питома вага складових економічної безпеки СФГ «Володар»

Складова економічної безпеки	Ваговий коефіцієнт
Фінансова	0,15
Кадрово-інтелектуальна	0,1
Виробничо-технологічна	0,1
Політико-правова	0,07
Безпека прийняття рішень і захищеність інформації	0,06
Екологічна	0,05
Інвестиційно-інноваційна	0,06
Соціальна	0,05
Маркетингова	0,06
Ресурсно-технічна	0,08
Енергетична	0,07
Продовольча	0,06
Транспортна	0,04
Зовнішньо-економічна	0,05

Джерело :складено із використанням [31]

Логічним є те, що чим більшим є ваговий коефіцієнт, тим більшого впливу на загальний рівень економічної безпеки він чинить. Так, для СФГ «Володар» найбільшої вагомості, на думку його керівництва, чинить власне фінансова складова, а тому ваговий коефіцієнт складає 0,15. Добре налагоджена транспортна складова в даному аграрному підприємстві дозволяє встановити на думку його керівництва вагомість даної складової на рівні 0,04.

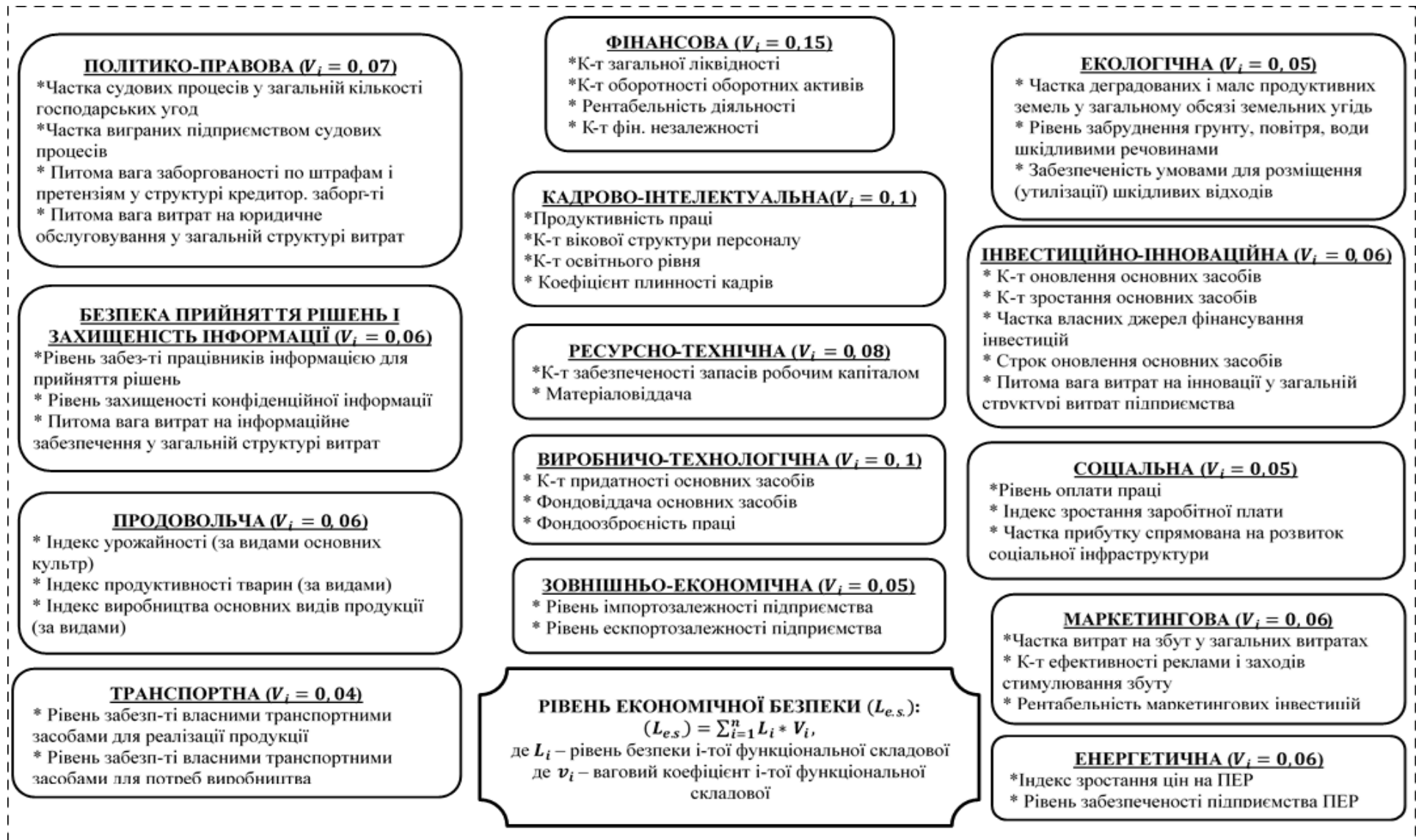


Рис. 3.1. Основні індикатори для забезпечення функціонування моніторингу СФГ «Володар»

Джерело: [29]

Після визначення вагомості кожної окремої складової для власне проведення моніторингу економічної безпеки варто застосовувати систему індикаторів, які дозволять охарактеризувати кожен із окреслених складових економічної безпеки. Маємо зауважити, що важливо також вибрати не лише індикатори, а й окреслити методику їх визначення. При цьому, розрахунок вказаних показників варто здійснювати як за звітний, так і за попередній період, що дозволить порівняти їх та визначити критичність змін, щоб на їх основі прийняти до виконання відповідні заходи. Так, основний набір індикаторів для СФГ «Володар» подано нами на рис. 3.1 із відображенням на цій основі системи моніторингу, враховуючи ситуацію на ринку [19, 29, 39]..

Підхід до паспортизації загроз для виявлення рівня економічної безпеки з точки зору системності дає змогу отримати комплексне уявлення стосовно актуальності та начасності внутрішніх та зовнішніх загроз в конкретному періоді економічного розвитку організації, а також вирахувати узагальнений показник економічної безпеки з урахуванням безпеки функціонування кожної окремої складової механізму організації [39].

Відповідно, приходимо до висновку, що формування окресленого паспорту загроз вимагає від його розробників окреслення чіткої послідовності взаємоузгоджених дій, а саме алгоритму, дотримуючись якого можна отримати дієвий і надійний спосіб проведення періодичного моніторингу загроз функціонування організації.

Спираючись на зазначене, ми пропонуємо для СФГ «Володар» використовувати алгоритм проведення паспортизації загроз економічній безпеці, який відображено на рис.3.2.

Підсумовуючи дослідження, приходимо до висновку, що негативні наслідки військової агресії на території України та спровокована криза в аграрному секторі, що продовжила негативну тенденцію економічного розвитку після світової пандемії, обумовила необхідність розробки механізму попередження загроз економічній безпеці аграрних підприємств.

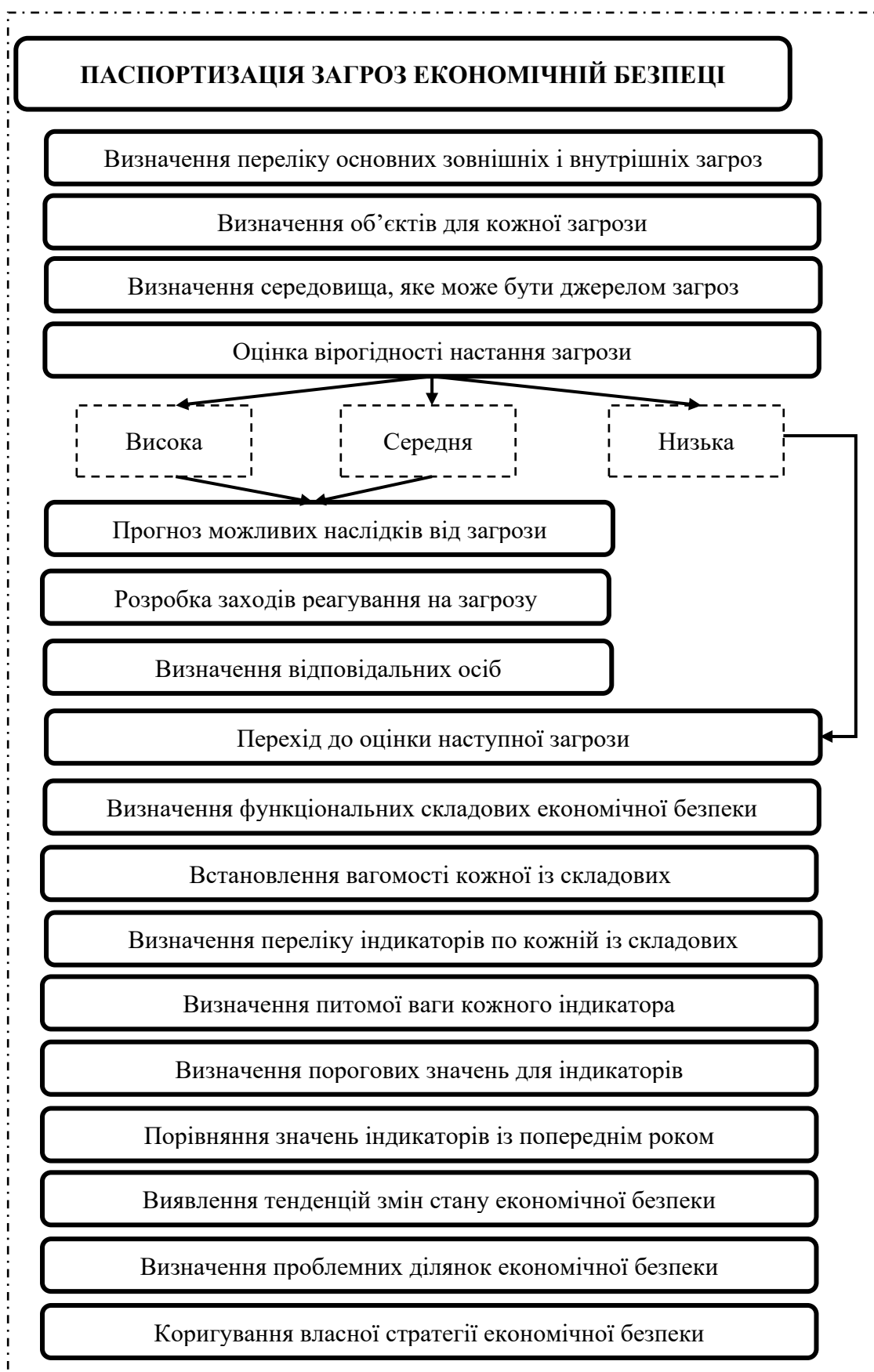


**Рис. 3.2. Алгоритм проведення паспортизації загроз безпеки СФГ
«Володар»**

Джерело: складено із використанням [39]

Вирішення даної проблеми можливе за рахунок формування паспортів загроз економічної безпеки, які дадуть змогу попередити потенційні загрози за рахунок проведення перманентного моніторингу загроз, базуючись на алгоритмі здійснення даної процедури, а отже дозволять розробити комплекс стратегічних дій щодо мінімізації ризиків ведення господарської діяльності в аграрній сфері.

3.2. Підвищення ефективності економічної безпеки СФГ «Володар» на основі запровадження системи «цифрового землеробства»

В сьогоденнішніх умовах ведення підприємницької діяльності, а саме цифровізація економіки, в тому числі і аграрного сектору, вимагає від управлінців формування ефективної системи забезпечення безпеки суб'єктів господарювання із отриманням позитивного ефекту від застосування цифрових технологій, які допомагають оптимізувати витрати підприємств, виявляти проблемні місця під час здійснення бізнес-процесів, відслідковувати закономірності, а відповідно і здійснювати прогноз щодо майбутньої діяльності. Головним виміром цифрових трансформацій в аграрному секторі є забезпечення конкурентоспроможності, формування нових цінностей, ефективність та забезпечення економічної безпеки цих організацій. Власне, виходячи із особливостей функціонування досліджуваного підприємства, зауважимо, що застосування цифрових технологій новітнього штибу в діяльності СФГ «Володар» позитивно відобразиться на забезпеченні конкурентоспроможності серед аграрних підприємств регіону, підвищить його ефективність та створить передумови вдосконалення системи економічної безпеки організації. Цього вимагають також умови, які складаються в нашій країні, перш за все, зміна клімату, необхідність забезпечення продовольчої безпеки, що потребує впровадження в діяльність сільськогосподарських підприємств інноваційних підходів, що сприятимуть підвищенню їх продуктивності, застосовуючи в виробничому

процесі також і технології Інтернету речей, яку визначають, насамперед, як мережу, що містить обчислювальні пристрої, механічне та цифрове обладнання, людей, а також інформаційних об'єктів, що дозволяють виявляти, обробляти та відправляти дані мережею Інтернет без безпосередньої участі людини [6].

Сьогоднішні можливості аграрної сфери в цифровому контексті дозволяють віднести її до галузі із найвищим рівнем цифровізації, тобто так званої цифрової інтеграції. Зокрема, керуючись даними Всесвітнього економічного форуму, можливість впровадження в сільськогосподарській діяльності цифрових технологій за певними напрямками становить: аналітика великих даних - 86%, Інтернет речей – 88%, штучний інтелект – 62%, хмарні обчислення, а також генерація енергії - 75%, біотехнології - 50%, застосування роботів - 54% [53]. Застосування в аграрній сфері технологій дає змогу автоматизувати визначення стану та загальних характеристик ґрунтів, приймати управлінські рішення, використовуючи дані з механізмів та датчиків, що значно підвищують якість продукції, забезпечують нарощення обсягів врожаю і, відповідно, збереження угідь, що використовуються в сільському господарстві.

Зауважимо, що в контексті розгляду тематики цифровізації аграрної сфери варто дати визначення таким терміном як: «розумне землеробство» і «точне землеробство», що нерозривно пов'язані із даною областю досліджень.

Розумне землеробство базується на впровадженні в машини, які використовуються в сільському господарстві, обладнання та датчики різноманітного штибу інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяють забезпечити генерування великого обсягу інформації та даних, що слідує логіці процесу, забезпечують в подальшому автоматизацію прийняття рішень. Маємо зауважити, що на відміну від класичного сільського господарства, яке передбачає визначення послідовності необхідних операцій для окремо взятого поля, розумне землеробство

підходить до цієї проблеми з точки зору формування спектру дій для кожного окремого квадратного метра, або ж навіть для окремо взятої рослини [50, 52]. Точне сільське господарство можна визначити як точне використання аграрних ресурсів із врахуванням характеристик ґрунтів, погодних умов, особливостей культур, що дають змогу отримати стійку врожайність, збільшити її якість, максимізувати кількість отриманого врожаю, а відповідно і прибутковість діяльності підприємства [51]. В контексті даного дослідження зауважимо, що на сьогодні прийнято застосовувати ще й таку категорію, як цифрове землеробство або ж e-farming, яку можна визначити як застосування принципово нової стратегії управління в галузі сільського господарства із використанням цифрових технологій, а також новітніх технічних засобів, що дозволяють здійснити ряд технологічних процедур з вирощування сільськогосподарських культур, враховуючи неоднорідність земельних наділів [45].

В сільському господарстві забезпечення безпеки господарювання великою мірою залежить від підтримання стабільності урожаю. Варто зауважити, що вивчення зарубіжного досвіду дає змогу прийти до висновку, що врожайність сільськогосподарських культур на 80% перебуває в залежності від природних умов. Однак, із застосуванням підходу точного землеробства, вплив на врожайність таких факторів як клімат і погода зменшується до 20%, в той же час як від вірно підібраних технологій та управлінських рішень залежить 80% успіху [38]. Тому, враховуючи умови в яких опиняються на сьогодні аграрні підприємства Кіровоградщини, військові дії та обмеженість експорту, що вимагає підвищувати якість продукції, що виробляється, тим самим збільшуючи шанси на продаж, заключення контрактів, підвищуючи конкурентоздатність сільськогосподарської продукції, зауважимо, що для досліджуваного товариства варто запроваджувати системи точного землеробства для мінімізації окреслених ризиків та оптимізування системи витрат.

Пропоновані компоненти технологічні рішення та методи цифрового землеробства для СФГ «Володар» нами систематизовано на основі узагальнення спеціальної літератури в таблиці 3.1.

Маємо зауважити, що за усталеною системою цифрове землеробство здійснюється за допомогою певних процедур, насамперед збору даних проведенні аналізу отриманої інформації, прийняття, ґрунтуючись на проведеному аналізі агротехнологічних рішень [32]. Відповідно, в табл. 3.2 нами було відображено зв'язок між видами аграрних робіт та відповідними технологіями цифрового землеробства, які треба застосовувати на тому чи іншому етапі.

Таблиця 3.1.

Аналіз складових системи цифрового землеробства

Компоненти «цифрового землеробства»		
<i>Інформація</i>	<i>Технології</i>	<i>Ефективне управління</i>
про характеристики культур, властивості ґрунту (рельєф, родючість, текстура, вологість), захворюваність шкідниками, погодні/кліматичні умови, реакція на ріст рослин, збирання врожаю та обробка врожаю після збору врожаю, маркетинг і аналіз ринку.	впровадження систем інтегрованого управління здоров'ям ґрунту, поживними речовинами, шкідниками, водою, енергією, різними генетичними ресурсами сільськогосподарських культур; дозволяють контролювати та покращувати якість продукції.	створення комплексної системи управління, що включає обґрунтоване виробництво та прийняття рішень на основі інтерпретації отриманої інформації з використанням технологій.
Технології «цифрового землеробства»		
<i>Глобальна система позиціонування (GPS)</i>	<i>Географічна інформаційна система (ГІС)</i>	<i>Дистанційне зондування</i>
визначає місцезнаходження полів, щоб вхідні ресурси (насіння, добрива, пестициди, гербіциди, зрошувальну воду) застосовувати до окремого поля на основі критеріїв продуктивності та попередніх застосувань.	надає інформацію про топографію поля, типи ґрунтів, поверхневий та підземний дренаж, тестування ґрунту, зрошення, норми внесення хімічних речовин, врожайність с.-г. культур з метою визначення взаємозв'язків між різними елементами та урожайністю на певній ділянці.	дозволяє отримати просторово та тимчасово розподілену інформацію для виявлення та аналізу мінливості врожаю та ґрунту на полях.

Продовження табл. 3.1.

Загальні методи «цифрового землеробства»				
Мікро- зрошення	Крапельне зрошення	Фертигація	Мульчування	Прямий посів / пересадка
забезпечує полив води безпосередньо в ґрунт у кореневій зоні рослини.	застосування невеликої кількості води біля кореневої зони рослини через випромінювачі.	внесення добрив, змін ґрунту або інших водорозчинних продуктів через систему зрошення.	покриття верхньої частини ґрунту пухкими сторонніми речовинами.	скидання окремих насінин на заздалегідь визначеній відстані в рядку.

Джерело: [45, 51]

Так, проведення агрохімічного аналізу ґрунтів за використання сенсорного обладнання дає змогу здійснити оцінку їх родючості, отримати інформацію стосовно їх придатності для вирощування конкретних сільськогосподарських культур, забезпечити оптимізацію системи підживлення та, паралельно, знизити кількість добрив, які витрачаються. Застосування технології, яка передбачає паралельне водіння із використанням пристроїв, що дозволяють підрулювати техніку, GPS навігаторів, а також автопілотів, дають змогу здійснити оптимізацію процесу земельного обробітку, а також вагомо зменшити витрати паливних ресурсів, посівного матеріалу, а також добрив через процес диференціації внесення насіннєвого матеріалу, добрив та ЗЗР і, наостанок, здійснювати контроль точності виконання запланованих операцій [34].

Проведення моніторингу здійснених посівів за використанням супутників або ж дронів стосовно отримання комплексу даних про стан вирощуваних культур та ґрунтів, забезпечує більш швидке прийняття агротехнічних рішень стосовно обробки ґрунтів, або ж проведення процедур щодо боротьби із шкідниками. Проведення метеомоніторингу дасть, в свою чергу, можливість визначити найкращі періоди початку посівних процедур, проведення поливу, удобрення та внесення ЗЗР, зменшити кількість водних ресурсів, ЗЗР та добрив у порівнянні із традиційним землеробством [34].

Таблиця 3.2.

**Проведення сільськогосподарських робіт із застосуванням технологій
«цифрового землеробства»**

Види сільсько- господарських робіт	Технології					
	Аналіз грунту	Парале- льне водіння	Управ- ління нормами	Дрони	Супутниковий моніторинг	Метеомо- ніторинг
Створення карт-завдань змінних норм внесення добрив, меліорантів та насіння	+					
Визначення потенціалу поля	+					
Глибина підлужної поверхні	+					
Прогноз врожайності	+					
Планування сівозмін	+					
Передпосівний обробіток грунту		+	+			
Диференційне внесення добрив		+	+			
Посів		+				
Диференційований посів			+			
Внесення ЗЗР		+				
Збір врожаю		+				
Точне обприскування			+			
Моніторинг стану посівів				+	+	
Обмір полів				+	+	
Картографування				+		
Внесення ЗЗР і добрив				+		
Охоронні функції				+		
Структура посівних площ					+	
Історія полів					+	
Моніторинг актуального метеостану на полях						+
Локальний прогноз погоди для планування виконання операцій						+
Профілактика захворювань рослин						+
Аналіз врожайності						+

Джерело: [25]

Варто зауважити, що під час процесу аналізу отриманої інформації, доцільно застосовувати агроплатформи, тобто комплексні онлайн-сервіси,

що мають модульне розділення для проведення процедури обробки великих баз даних та прийняття на їх основі управлінських рішень із врахуванням ризиків сільськогосподарської діяльності. В даному контексті, на основі узагальнення спеціальної літератури, нами було проведено систематизацію сучасних цифрових додатків, що дозволяють запровадити систему цифрового землеробства для досліджуваного підприємства СТОВ «Володар» із використанням платформ Iphone, iPad, Android, тощо (див. табл. 3.3.).

Таблиця 3.3.

Цифрові застосунки для впровадження технології «цифрового землеробства» на СФГ «Володар»

Напрямок	Цифрові застосунки	Дозволяють
Моніторинг стану рослин та умов росту культур	BeCrop, SIRRUS	здійснювати моніторинг польових умов
	GeoPard Agriculture	створювати карти внесення препаратів (добрив та ЗЗР) зі змінною нормою; зонування полів за даними історичної врожайності тощо.
	EOS Crop Monitoring	отримувати всебічний аналіз погодних умов, стадій розвитку рослин, оптимальної кількості і часу для посіву або внесення добрив, зонування полів ГІС.
Захист культур від хвороб	Field Prophet, Valley Insights	передбачати ризик захворювання рослин
	Farm Dog, Taranis Scout	спрощувати польовий скаутинг та ідентифікацію захворювань культур
	Drift	визначати пріоритетність захисту
	CommoditAg	допомагати замовляти добрива та хімікати
Живлення рослин	Crop Nutrient Advisor	виявляти дефіцит поживних речовин завдяки знімкам культур
	eKonomics від Nutrien	виявляти дефіцит доступних корисних сполук в ґрунті
Моніторинг експлуатації техніки	John Deere Operations	керувати польовою технікою і якістю її роботи
	DropControl	контролювати роботу зрошувальної системи
Взаємодія між виробниками і споживачами продукції.	Smartwyre Mobile	формувати інформацію про продукти, ціни, та продавців
	Market+ від Indigo	оптимізувати ланцюги постачання продукції
	Grower Portal	знаходити клієнтів роздрібним продавцям

Продовження табл. 3.3.

Напря́м	Цифрові застосунки	Дозволяють
Управління господарством	Agworld	збирати та обмінюватися з працівниками і партнерами даними про роботу господарства
	Grower360	вирішувати питання обліку господарства
	Phytech, FarmQA	формувати рекомендації щодо підвищення врожайності
	Semios	краще працювати з погодними ризиками
	AgriSync	отримувати супровід експерта on-line

Джерело: [18]

З позиції забезпечення економічної безпеки, запровадження цифрового землеробства повинно дати не тільки економічний, екологічний, соціальний ефект, а й створити підґрунтя для безпечного розвитку організації із врахуванням стратегічної перспективи та, відповідно, нарощенням продуктивності агропідприємства. Спираючись на інвестування в визначені технології, цифрове землеробство має здійснюватися на основі зниження витрат та паралельного підвищення врожайності культур (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4.

**Розрахунок економічного ефекту від запровадження технології
«цифрового землеробства» в діяльність СФГ «Володар»**

Технології	Витрати на впровадження	Економія на гектар
Аналіз ґрунту		Агрохімічний аналіз ґрунту - 10-60 \$.
Управління нормами	Базовий пакет - 900-1100 грн/га Максимальний пакет - 2400-4000 грн/га.	Диференційоване внесення добрив - додатково 7-15 \$.
Паралельне водіння	Вказівник курсу - 1,4 тис. € Монітор з діагоналлю 5 дюймів - 1,6 тис. €, 7 дюймів - 2,8 тис. €	До 30 \$. Автопілоти заощаджують до 20\$/га (витрати палива на 15%, насіння - 5% та ЗЗР - 8%).
Супутниковий моніторинг. Дрони	Супутниковий моніторинг посівів - до 1 \$, моніторинг дроном - від 1 \$.	До 10-15% витрат на гектар
Метео-моніторинг	Автономна метеостанція - 2-3 тис. \$; системи без метеостанції - 100-200 \$ на рік; метеостанція у розстрочку - 700-800 \$ на	

Джерело: [25]

Маємо зауважити, що застосування точних технологій в землеробстві направлене, перш за все, на забезпечення економічної ефективності, нарощення врожайності з 1 га земельних угідь, ґрунтозахист земельних ресурсів, а також зменшення втрат урожаю безпосередньо на полях, тобто, іншими словами, підвищення коефіцієнта корисного використання земельних угідь того чи іншого підприємства, що сприяє забезпеченню економічної безпеки. А тому, запровадження цифрових технологій типу no-till або ж strip-till дає змогу аграрію зберегти вологість в ґрунтах, певним чином контролювати норму висіву насіннєвих ресурсів, формувати карти посівів та, враховуючи особливість земельних ресурсів, внесення добрив, іншими словами, працювати за потреби в умовах здійснення ризикованого землеробства, зменшувати негативні наслідки зміни клімату та досягати позитивного екологічного ефекту, що в свою чергу позитивно впливає на екологічну безпеку, яка є складовою економічної безпеки підприємства [12].

Маємо зауважити, що впровадження технології цифрового землеробства в діяльність досліджуваного підприємства має на увазі здійснення роботи щодо формування системи з обробки великої кількості даних, а відповідно підвищення кваліфікаційного рівня персоналу товариства, формування у них необхідного базису навичок та вмінь, що посилюватиме кадрову безпеку.

Отож, підсумовуючи результат нашого дослідження, зауважимо, що запровадження цифрового землеробства на СФГ «Володар» дасть змогу підвищити рівень економічної безпеки, оскільки сприятиме нарощенню економічної (за рахунок нарощення врожайності, зниження втрат вирощених культур, підвищення коефіцієнту використання земельних ресурсів), екологічної (за рахунок мінімізації екологічних загроз з боку використання хімічних засобів та зміни клімату) та соціальної безпеки (нарощення кваліфікаційного рівня працівників та продуктивності їх праці).

ВИСНОВКИ

Сформований механізм економічної безпеки аграрних підприємств дозволяє вирішити три ключові задачі:

- перманентну реалізацію превентивних запобіжних заходів;
- об'єктивно організувати реагування на виявлені загрози і ризики у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства;
- своєчасно ухвалити оперативні, тактичні та передбачувані стратегічні рішення відносно дій у непередбачуваних ситуаціях.

Оцінка викликів, загроз, ризиків для економічної безпеки агропідприємства проводиться відповідно до функціональних складових економічної безпеки: виробничої, технологічної, фінансової, кадрової, правової, інформаційної, екологічної, інвестиційної, соціальної, енергетичної, ресурсотехнічної, маркетингової, транспортної, зовнішньо-економічної та інших.

Висновки, отримані в результаті оцінювання за функціональними складовими, кладуться в основу вибору сценарію щодо прийняття управлінських рішень із забезпечення економічної безпеки аграрного підприємства. Прийняті управлінські рішення, адекватні конкретними умовам стану економічної безпеки підприємства, доводяться до безпосередніх виконавців, які працюють на агропідприємстві.

Успішне функціонування створеного механізму економічної безпеки агропідприємства забезпечується безперервним контролем, тому що саме він забезпечує поєднання інформаційної бази аналізу, планування та реалізації антикризових заходів, оцінку їх ефективності та формування подальших заходів, спрямованих на укріплення економічної безпеки.

Переваги викладеної моделі формування механізму економічної безпеки агропідприємства полягають:

- по-перше, у забезпеченні безперервного стабільного розвитку організації аграрного сектору та досягненні визначених ключових показників його господарювання;
- по-друге, у передбаченні зовнішніх та внутрішніх загроз;
- по-третє, створенні передумов для їх нейтралізації та послаблені впливу потреби здійснення постійного оцінювання стану та рівня економічної безпеки;
- по-четверте, побудові надійних інформаційних каналів, що своєчасно забезпечують керівництво інформацією для прийняття дієвих управлінських рішень.

Підсумком функціонування створеного за такою моделлю механізму економічної безпеки агропідприємства є запобігання локалізації та ліквідація загрозам та ризикам.

СФГ «Володар» виступає сучасним аграрним підприємством, яке здійснює свою діяльність у галузі рослинництва, вирощуючи, переважно усталений перелік технічних культур: пшеницю, соняшник, ячмінь, кукурудзу, сою, тощо. Асортиментний ряд нещодавно було оновлено горохом. На разі, розглядається стратегія диверсифікації виробництва, зокрема для вирощування овочів, хоча остаточне рішення ще не прийнято. Підприємство володіє власним парком техніки, але користується, у більшості орендними землями.

Фінансова складова діяльності СФГ «Володар», за проведеним аналізом, характеризується стабільністю, хоча останні два роки, відбувався спад господарської діяльності, а 2022 рік виявився збитковим. Наявні певні проблеми в управлінні дебіторською заборгованістю, зокрема помічаємо її зростання, що викликає певні занепокоєння в колі замороження активів, які можна використати на розвиток підприємства.

Показники ж фінансової автономії, стабільності та стійкості знаходяться в межах норми, розраховані показники ризику банкрутства є малоймовірними, що окреслює перед СФГ «Володар» перспективи

розширення діяльності на основі залученого ресурсу. Кадрова складова економічної безпеки характеризується достатністю, хоча останнім часом виявлено проблему нестачу кадрів, яка ще не відображена у статистичній звітності.

Відповідно, з огляду на отримані вузькі місця у господарюванні під час проведення детального аналізу, вважаємо, що перспективними напрямками удосконалення системи управління економічною безпекою СФГ «Володар» слугуватимуть:

- формування системи перманентного моніторингу загроз економічній безпеці на основі розробки відповідних паспортів загроз;
- впровадження технологій цифрового землеробства, що зважаючи на нестачу кадрових ресурсів, дозволять ефективніше та з меншою потребою залучення кваліфікованих кадрів здійснювати господарську діяльність з утриманням конкурентних позицій на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антошкін В. К. Закордонний досвід державного сприяння розвитку аграрного сектора в контексті забезпечення економічної безпеки. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2021. № 1. С. 21–30.
2. Бондар З. К. Призначення, структура та зміст паспорту загроз продовольчій безпеці України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 16. С. 80-84.
3. Бондарчук Н. В., Васільєва Л. М., Мінковська А. В. Стратегічне управління інноваційним розвитком аграрного підприємства для забезпечення його фінансово-економічної безпеки. *Підприємництво та інновації*. 2022. Вип. 23. - С. 37-41.
4. Василішин С. І. Методичні засади розкриття економічної безпеки в інтегрованій звітності аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2020. № 1. С. 65-78.
5. Гавриленко О. В. Моніторинг і контроль фінансової стійкості та стану економічної безпеки аграрного підприємства. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4, № 2. С. 24-31.
6. Горобець Н. М., Хомякова Д. О., Стариковська Д. О. Перспективи використання цифрових технологій в діяльності аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_1_45
7. Дропа Я. Б., Тесля С. М., Піхоцька М. Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 37. С. 35-43
8. Дуюнова Т. В. Функції та ефективність систем економічної безпеки в менеджменті аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 1. С. 85-91.

9. Заверуха Д. А., Копитко М. І. Характеристика основних елементів сутності економічної безпеки. *Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка*. 2022. Вип. 1. С. 19-24.
10. Захаров О. І., Лаптев М. С. Сутність, зміст та основні складові економічної безпеки закладів вищої освіти. *Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка*. 2021. Вип. 3. С. 9-21.
11. Калінеску Т. В., Ревенко Д. С., Мостипан І. Л. Концептуальні положення створення моніторингу систем економічної безпеки підприємництва. *Часопис економічних реформ*. 2021. № 4. С. 12-18.
12. Кобернюк С. О. Цифрові технології в аграрному маркетингу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 2. С. 270-277.
13. Ковальська Л., Голій О., Голій В. Економічна безпека підприємства: сутність, структура та механізм забезпечення. *Економічний форум*. 2023. № 1. С. 126-137.
14. Колесник О. О., Русіна Ю. О. Економічна безпека підприємства: сутність поняття та систематизація підходів до трактування. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2019. № 16(2). С. 17-22.
15. Коптєва Г. М. Система економічної безпеки підприємства: сутність, принципи та структура. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2020. Т. 25, Вип. 1. С. 133-137.
16. Кравченко М. В. Шляхи удосконалення управління фінансово-економічною безпекою підприємств аграрного сектору. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 2. С. 230-234.
17. Кравченко М. В. Моніторинг інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70), № 2(1). С. 207-211.
18. Кращі додатки для сільського господарства доступні в 2022 році. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/kraschi-dodatki-dlya-silskogo-gospodarstva-dostupni-v-2022-rotsi> (дата звернення: 05.10.2023).

19. Кузьмінська О. Е. Роль фінансового моніторингу як механізму протидії загрозам у сфері економічної безпеки України. *Наукові праці НДФІ*. 2021. Вип. 4. С. 106-123.
20. Лойко В. В. Загрози економічній безпеці промислового підприємства: сутність та класифікація. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_10_10
21. Мармуль Л. О., Леваєва Л. Ю., Посполіт В. В. Формування конкурентоспроможності аграрних підприємств на засадах фінансово-економічної стійкості та безпеки. *Економічний вісник університету*. 2021. Вип. 48. С. 33-39.
22. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: «Растр-7», 2020. 384 с.
23. Міняйленко І. В., Хурса В. В. Економічна безпека підприємства: сутність та індикатори оцінювання. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2020. № 2. С. 16-23.
24. Обиденко Г. О. Середовище функціонування аграрних підприємств у забезпеченні їх економічної безпеки. *Економіка і управління*. 2019. № 3. С. 84-92.
25. Основи точного землеробства для фермера - інфографіка. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1165-osnovi-tochnogo-zemlerobstva-dlya-ermera-infografika> (дата звернення: 06.10.2023).
26. Петренко В. С. Факторний аналіз фінансової стійкості економічної безпеки спільних аграрних підприємств. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 4. С. 255-260.
27. Пищенко О. В. Система забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного виробництва. *Чернігівський науковий часопис. Серія І : Економіка і управління*. 2019. Вип. 1. С. 21-27.
28. Пищенко О. В. Теоретично-концептуальні домінанти дослідження еколого-економічної безпеки аграрного виробництва. *Вісник*

Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. № 4(2). С. 201-206.

29. Полторак А. С., Паламарчук В. Ю. Моніторинг чинників впливу на рівень фінансової безпеки України в умовах діджиталізації. *Modern economics.* 2019. № 18. С. 130-137.

30. Птащенко Л. О. Стратегічне та інноваційне забезпечення розвитку системи економічної безпеки підприємства: [навчальний посібник]. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 320 с.

31. Редчиць О. С. Моніторинг загроз виборчим процесам: сучасний стан в Україні та міжнародний досвід впровадження [Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33(72), № 2. С. 86-93.

32. Руденко М. В. Вплив цифрових технологій на аграрне виробництво: методичний аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління.* 2019. Т. 30(69), № 6(2). С. 30-37.

33. Сиротюк Г. Забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК.* 2021. № 28. С. 121-125.

34. Соколюк С. Ю., Бечко П. К., Чернега І. І., Пташник С. А. Вплив регуляторних механізмів розвитку аграрної сфери на реалізацію потенціалу цифрових технологій. *Економіка та держава.* 2021. № 8. С. 23-27.

35. Солодовнік О. О. Основні підходи до оцінювання економічної та фінансової безпеки: сутність і напрями вдосконалення. *Бізнес Інформ.* 2021. № 2. С. 6-12.

36. Солоня О. В. Застосування цифрових технологій в аграрному виробництві. *Техніка, енергетика, транспорт АПК.* 2022. № 3. С. 19-25. -

37. Суханова А. В. Основні складові та принципи економічної безпеки аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки.* 2019. Т. 4, № 2. С. 97-103

38. Точне землеробство та ІТ рішення в сучасному виробництві в світі. URL: <https://travelite.com.ua/tochne-zemlerobstvo-ta-agro-it-rishennia/> (дата звернення: 04.10.2023).

39. Ульянченко О. В., Утенкова К. О. Моніторинг ефективності управління механізмом економічної безпеки аграрного сектору. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 19-25.

40. Управління фінансово-економічною безпекою / [В.О. Онищенко, Г.В. Козаченко, С.В. Онищенко, Т.М. Завора]; за заг. ред. В.О. Онищенка та Г.В. Козаченко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. 530 с.

41. Утенкова К. О. Теоретичний базис дослідження механізму економічної безпеки аграрного сектору. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, № 2. - С. 327-335.

42. Утенкова К. Теоретичні засади формування системи економічної безпеки аграрного сектору. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК*. 2019. № 26. С. 29-35.

43. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти: навч. посіб. / кол.авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.] Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019. 195 с.

44. Фісуненко П. А. Забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, принципи, функції, методи, засоби. *Економічний простір*. 2019. № 152. С. 176-203.

45. Цифрова адженда України - 2020. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 06.10.2023).

46. Шабінський О. В., Фурдак М. М., Жуков А. В. Використання методів стратегічного управління у процесі забезпечення економічної безпеки підприємств аграрного сектору. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2017. Вип. 25(2). С. 33-36.

47. Шабінський О. В. Структурні та функціональні характеристики економічної безпеки аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2017. № 1. С. 33-41.
48. Шестаковська Т. Л., Кушнір С. О. Інноваційні фактори забезпечення економічної безпеки аграрного сектору. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 5. С. 93-104.
49. Юрій Е. О. Оцінювання фінансово-економічної безпеки в системі фінансового моніторингу діяльності підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 3. С. 71-79.
50. Laxmi Shabadi, S. and Hemavati Biradar, B. (2018) "Design and Implementation of IOT based Smart Security and Monitoring for Connected Smart Farming". *International Journal of Computer Applications*, vol. 179, no. 11.
51. S. M. Hussain, K. Farwah, S. Lone, S. and Rashid, M. (2021) "Precision agriculture-Smart Farming: The future of agriculture". *Recent Advances in Agriculture, Engineering and Biotechnology for Food Security*, pp. 167-171.
52. Sonal, D. (2021) "IoT in agriculture: Smart Farming". *Recent Advances in Engeineering, Science and Con-struction* Edited Iksad Publications, pp. 137-149, available at: <https://www.researchgate.net/publication/358233758> (accessed 6 Apr 2022).
53. The Future of Job Report 2020. World Economic Forum: website, available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

ДОДАТКИ